

ZAČLENĚNÍ LUCEMBURSKA MEZI ZEMĚ KORUNY ČESKÉ

Martin Stehlík

Úvod

Spojení mezi Lucemburskem a zeměmi Koruny české¹ trvalo téměř dvě staletí, přesáhlo vládu několika panovníků a dynastií a hrálo významnou roli v české zahraniční politice. Přesto nebylo dosud historiografií, ani českou a ani zahraniční, dostatečně analyzováno a zhodnoceno. Dosavadní literatura zpravidla bere příslušnost Lucemburska ke Koruně české jako danou skutečnost, aniž by měla potřebu zkoumat okolnosti vzniku tohoto spojení. Z toho současně plyne značné množství nepřesností a omylů. Největší nepřesností pak je určení okamžiku začlenění Lucemburska ke Koruně české, kdy se udává buď doba vlády Karla IV., zejména datum 13. března 1354, nebo dokonce doba vlády jeho otce, Jana Lucemburského.² Cílem tohoto příspěvku je proto objasnit nejen proces začlenění neboli inkorporace³ Lucemburska mezi země Koruny české, ale také vyvrátit trvajících nepřesností.⁴

1. Personální unie za vlády Jana Lucemburského

Nástupem lucemburské dynastie na český trůn započala nová éra české zahraniční politiky, která se vymanila ze středoevropského prostoru a mohla se opřít o nové kontakty se západní Evropou. Uzavřením sňatku mezi Janem Lucemburským a Eliškou Přemyslovnou 1. září 1310 ve Špýru, po předchozím souhlasu českých stavů, a korunovací ze dne 7. února 1311 vznikla mezi Českým královstvím a Lucemburským hrabstvím personální unie.⁵ Poměry obou dominií byly ovšem zcela odlišné, na jedné straně malé hrabství tvrdě bojující o své místo v roztržitém lotrinském regionu Svaté říše římské a na druhé straně mocné království ve stabilní střední Evropě.⁶

Za dědictví svých předků se nový český král rozhodně nemusel stydět. Navzdory obtížným podmínkám zůstalo po jejich vládě, zejména díky legendární hraběnce Ermesindě, kromě dobré pověsti také stabilizované, hospodářsky a kulturně se rozvíjející Lucemburské hrabství, rozšířené o další državy. Především se jednalo o hrabství Durbuy a La Roche, markrabství Arlon a řadu dalších menších panství a lén, zejména v sousedním Henegavsku.⁷ Současně si v souladu s rodovou tradicí nárokoval na Brabantsku strategické a bohaté Limburské vévodství.⁸ S francouzským králem a hrabaty z Baru se pak přel o práva na hrady Money a Mirvault a patronát k městu Verdun ležících na francouzsko-říšských hranicích.⁹ Stejně tak byl lucemburský hrabě leníkem svých sousedů, v případě majetků v Henegavsku tamních hrabat a v případě La Roche a Arlonu brabantských vévodů. Z pozice lucemburského hraběte měl Jan Lucemburský také určité povinnosti vůči francouz-

ským králům, kteří si lucemburská hrabata dlouhodobě zavazovala rentou a významnými úřady.¹⁰

Ze strany českých stavů nejsou známy požadavky na formální připojení hrabství k Čechám, případně ani na udělení některých tamních úřadů. Tak daleko jejich sebevědomí a politická vyzrálost ještě nesahala a král Jan rozhodně nic neinicioval.¹¹ Ostatně inkorporace územních zisků nebyla tehdy ještě zavedenou součástí jeho politiky. České prostředí na Lucembursko překvapivě spíše žárlilo, viz záznam Petra Žitavského ve Zbraslavské kronice, jak jsou všichni nuceni dnes sloužit tomuto hrabství Lucemburskému „*Nos cogunt en famulari, Omnes huic hodie Lucemburgis comicie*“, v reakci na královy časté odjezdy, navíc s částí vybraných daní.¹² Jiný kronikář Beneš Krabice z Weitmile se na základě králových jednání s císařem Ludvíkem Bavořem o odškodnění v Porýní domníval, že král hodlá vyměnit Čechy za Rýnskou Falci, aby byl blíže své rodné zemi.¹³ Samotnému Lucembursku spojení s Čechami prakticky nic nepřineslo, naopak pro panovníkovu nepřítomnost bylo terčem útoků. Skutečnost, že Jan Lucemburský je také českým králem se na jeho postavení v lotrinském regionu nijak neodrazila.¹⁴

2. Svatební smlouva s Beatrix Bourbonskou

Navzdory povrchnímu spojení obou dominií pouhou personální unií nebyla trvalá přítomnost českého krále v lotrinském regionu vítána, a to zejména ve francouzských kruzích, které si nepřály dalšího hráče omezujícího jejich zájmy. Tomu odpovídá znění svatební smlouvy z 18. prosince 1334 uzavřené ve Vincennes mezi ovdovělým Janem Lucemburským a jeho nastávající manželkou Beatrix, zastoupenou jejím otcem vévodou Ludvíkem Bourbonským. Smlouva se tvořila pod dohledem francouzského krále Filipa VI., který ostatně organizoval i samotné námluvy. Při této příležitosti přenechal českému králi hrad a panství Mehun-sur-Yèvre ve střední Francii u Bourges a severofrancouzská města Condren a Faillouël namísto dosavad vyplácené roční renty 4000 liber turnosů.¹⁵ Svatba se konala v prvních dnech ledna roku 1335.¹⁶

Svatební smlouva nejdříve upravovala hmotné zajištění samotné Beatrix. Ze strany jejího otce jí byla dána roční renta 4000 liber turnosů zajištěná v hrabství Clermont na městu, hradu a panství Creil s příslušenstvím. Po jeho smrti měla obdržet ještě dalších 1000 liber turnosů ve vévodství Bourbonnais za podmínky, že ona, český král nebo jejich potomci výše uvedené statky nezcdí bez vědomí hrabat z Clermontu. Rovněž český král se zavazoval poskytnout manželce obvěnění ve výši 6000 liber turnosů zajištěných na lucemburských majetcích v Arlonu, Boulogne, Marville, St. Mard a Damvillers.¹⁷

Další ustanovení podrobně rozebírají dědictví případných potomků. Dcery měly být do výše 4000 liber turnosů zajištěny na henegavských majetcích. Nicméně s ohledem na skutečnost, že zde měla zapsané důchody i Blanka z Valois, manželka králova syna z prvního manželství Karla, měly být tyto dcery dočasně nebo trvale zajištěny jinde v Lucemburském hrabství. Nejdůležitějším ustanovením ovšem bylo dědictví mužského potomka, který „*où il plaira à Dieu que nous et nostre dicte compaigne ayens efffans masles, heriterons et heritons dès maintenant de toute la conté de Lucembourg, de la Marche et terre d'Arton, de la conté de la Roche, des terres de Derbui et de Poilevache et de toutes les appartenances d'icelles, sans rien retenir ne excepter, et de tout ce que nous avons et pouvons avoir et acquerir ou royaume de France*“, tedy měl zdědit hrabství Lucemburské, La

Roche, markrabství Arlon, Durbuy a Poilvache¹⁸ a ostatní državy a dále všechny majetky ve Francouzském království, které Jan Lucemburský má nebo ještě získá.

Dovětek týkající se francouzských majetků českého krále zřetelně ukazuje na vliv francouzských politických kruhů na znění smlouvy. Jejich prvotním zájmem bylo, aby se v případě narození mužského potomka lucemburský rod a majetky rozdělily na západní a východní část. Tento záměr ještě více umocňuje požadavek na eliminaci dědických práv králových synů z prvního manželství. Zatímco u nezletilého Petra Bourbonského postačovalo, aby se jeho otec vévoda Ludvík za něho mohl zaručit, že podmínky smlouvy bude dodržovat, u Janových synů z prvního manželství, Karla a Jana Jindřicha, tomu bylo naopak. Smlouva důrazně požaduje jejich souhlasy a rovněž i souhlas lucemburských stavů. Těmito souhlasy se oba synové měli vzdát jakýchkoliv dědických práv na Lucembursko. Král Jan je ale nezískával lehce, hlavně Karel chtěl za něj ústupky v podílu na vládě v českých zemích. Nakonec však v srpnu 1335 obšírnou konfirmační listinou souhlasil, lucemburské stavy schválily dohodu v květnu 1336 a Jan Jindřich se po dosažení zletilosti připojil v březnu 1338.

To už nicméně bylo rok po narození třetího králova syna Václava ze dne 25. února 1337, čímž získala dědická ustanovení smlouvy na relevanci. Narození se mužského potomka vyvolalo ohlas ze strany Ludvíka Bourbonského, který si vyžádal opětovné potvrzení platnosti smlouvy ze strany českých vyslanců v dubnu 1337, rovněž francouzský král smlouvu v srpnu 1337 znovu vidímoval.¹⁹

3. Poslední vůle Jana Lucemburského

Ztráta zraku a válečné výpravy, zejména pak účast v tzv. stoleté válce mezi Francií a Anglií, kdy smrt mohla přijít kdykoliv, přiměly českého krále, aby zajistil postavení svého nejmladšího syna Václava. Dne 16. července 1340 v Arlonu přikázal svému oddanému rytíři a senešalovi románských (frankofonních) částí Lucemburska Werrimu z Harzée, aby hájil práva jeho syna a jednou mu předal dědictví, popř. Beatrix nebo *mambour* hrabství (správce, poručník), tedy v případě královy předčasné smrti. Tímto krokem současně vyjádřil nedůvěru německé části hrabství.²⁰

Následně během tažení ve vojenském táboře u Bouvines 9. září 1340 nadiktoval notáři závět'. Nejstarší syn Karel měl dostat královské Čechy, polské (slezské) země, Budyšínsko a Zhořelecko, prostřední syn Jan Jindřich pak Markrabství moravské a nejmladší syn Václav Lucemburské hrabství s příslušenstvím a majetky ve Francii: „IX. *In omnibus autem nostris bonis mobilibus et immobilibus quibuscumque heredes et successores nostros ordinamus, creamus et facimus illustrem Karolum primogenitum et Joannem secundogenitum et Wenceslaum tertio genitum nostros, dictum videlicet Karolum in regno Boemiae et ceteris Poloniae et Budicensis et Gorlizensis districtibus ; et illustrem Joannem in marchionatu Moraviae, et Wenceslaum in toto comitatu Lucemburgensi ac in terris et bonis, quas et quae habemus in regno Franciae.*“ K Lucemburskému hrabství byl také přidělen porýnský Bacharach s výnosy z jeho cel: „VIII. *Volumus etiam et ordinamus, ut omnes redditus et proventus, quos habemus super teloneo et castris in Bacherach supra Reno, comitatui nostro Lucemburgensi annectantur, et ipsos auctoritate praesentium annectimus.*“ Pravděpodobně se to týkalo i dalších říšských zástav v Porýní a Alsasku, které Jan Lucemburský získal.²¹

Daleko více se závěť ovšem věnovala královým dluhům, a sice nejen většinou z jednácti článků, ale i jejich přednostním nadiktováním před určením dědictví synů. Plátcem měly být především Čechy, včetně závazků vzniklých v Lucembursku a ve Francii. Hrabství se sice mělo také na splácení podílet, nicméně závěť udává přesnou částku 60 000 kop pražských grošů splatných po dobu deseti let pravidelnými splátkami, které Čechy tak jako tak měly odvádět. Dluh se měl přednostně umořovat z výnosů dolů, tedy by se jednalo převážně o kutnohorské stříbro. Vedle toho měly Čechy také uhradit odškodnění 6000 florénů jmenovitě vypočteným osobám, které měly utrpět královou podporou Francie proti Anglii. V této souvislosti pak bylo výslovně řečeno, že dědic Karel nebude v těchto platbách bránit.

Dále závěť určila vykonavatele královy poslední vůle v jednotlivých zemích a také správu Lucemburska do dosažení Václavovi zletilosti. V této věci bylo určeno, že ji mají vykonávat alespoň dva čestní rytíři vybraní lucemburskými stavby: „*XI. Volumus etiam et mandamus, quod in casu, quo nos decedere contingeret, filio nostro Wenceslao in matura aetate nondum constituto, quod ex tunc nobiles et communitates comitatus Lucemburgensis debeant eligere unum aut duos aut plures probos viros fideles et vasallos nostros, qui comitatum Lucemburgensem et terras regni Franciae regant et gubernent loco sui, quousque ad aetatem legitimam pervenerit maturam, qui etiam electi sorori nostrae reginae dotem suam assignare debeant, sicut in litteris nostris super hoc confectis plenius continentur.*“²²

Jan Lucemburský nijak v závěti neupravoval vztahy mezi jednotlivými zeměmi. Nicméně není pochyb, s ohledem na jeho celoživotní postoje, že si přál nezávislost svého malého hrabství, které ke konci života žárlivě střežil coby svojí osobní doménu. Nasvědčuje tomu ostatně i část závěti o správě hrabství do nabytí zletilosti jeho nejmladšího syna, kterou je nutno interpretovat také ve spojitosti s jeho dřívějším příkazem Werrimu z Harzée z 16. července 1340. Král Jan byl ostatně dalek centralizačním tendencím svého syna Karla, upřednostňoval nezávislá a na sobě rovnocenná dominia, protilehlé póly a opory lucemburské moci.²³

Část historiků tuto závěť, ostře zejména Jiří Spěváček, interpretuje jako důkaz králova odcizení od jeho synů z prvního manželství, zvláště s ohledem na skutečnost, že nebyli uvedeni ani mezi vykonavateli závěti. Král tím ovšem mohl sledovat ryze praktickou stránku věci s ohledem na vzdálenost obou dominií. Nicméně, jak správně podotýká Jana Fantysová, ani případné vyznění upřednostnění hrabství v závěti nemusí nutně znamenat nic jiného, než starost krále o zajištění jeho nejmladšího syna, který na rozdíl od svých dospělých nevlastních bratrů ještě neměl žádný majetek a moc.²⁴ Testamentární vůle se mi ovšem jeví jako rozporná, neboť pokud měl Jan Lucemburský přání, aby Karel nijak nezasahoval do lucemburských poměrů, pak uložením splacení většiny dluhů i za tyto državy právě Čechům vytvořil podmínky pro spíše opačnou situaci.

4. Kandidatura Karla IV. na římského krále a její vliv na testament

Testamentem zamýšlené oddělení budoucího českého krále Karla od západních držav svého rodu nemohlo nakonec dojít svého cíle s ohledem na touhu Lucemburků získat římskou korunu. Lucemburské hrabství totiž sehrálo roli finanční pojistky ve volebních nákladech, s čímž nakonec souhlasil i Jan Lucemburský a rozptýlil tak podezření z nelásky vůči Karlovi. Pro synův úspěch, který by opět jako za časů Jindřicha VII. pozvedl celou

dynastii, neváhal nejen ohrožit integritu dědictví svého třetího syna, ale také rezignoval na tradiční nepřátelskou politiku hrabství proti sousednímu trevírskému arcibiskupství. Největším pomocníkem v tomto úsilí se totiž stal jejich příbuzný Balduin, trevírský arcibiskup a kurfiřt, který si nechal svou pomoc zaplatit, a sice právě na úkor Lucemburska. Byť rodem Lucemburk, tvrdě hájil zájmy svého úřadu a nejednou se dostal i se svým synovcem českým králem Janem do sporu. Nelze ovšem zapomínat, že nemohl ignorovat postoj kapituly, která nehodlala riskovat postavení arcibiskupství pro „soukromé“ podniky arcibiskupa, zvláště když se měla postavit stávajícímu římskému králi Ludvíku Bavorovi.

První dohoda o čtyřech člancích mezi Karlem a Balduinem je datována k 16. březnu 1346. Karel se v ní, kromě slibů o vzájemném přátelství a spojenectví, prozatím velmi obecně zavázal uhradit prastrýcovi náklady s volbou do výše 6000 hřiven stříbra. Za tímto účelem sliboval zastavit blíže nespecifikovaný svůj nebo otcův majetek. V souladu se závětí a dosavadní praxí lucemburského dvojládí by však Karel zatížil České království a král Jan hrabství. Tyto zástavy měly být posléze nahrazeny v případě úspěchu zástavami říšských hradů a měst. A nakonec se smlouva zabývala Karlovou podporou arcibiskupství po vítězství a řešení sporů mezi hrabstvím a Trevírem prostřednictvím arbitrů. Král Jan tuto dohodu následně stvrdil, nicméně s výhradou k druhému článku o zástavách, že nesmí být na újmu jeho panování, svobodě či Lucemburskému hrabství. V tuto chvíli tedy ještě odmítal zapojovat hrabství do záležitostí syna Karla.²⁵

Dne 22. května 1346 byla uzavřena nová obsáhlejší dohoda, která zpřesňovala a rozšiřovala dohodu předchozí. Nejpodstatnější změnou byl dle šestého článku slib uhradit Balduinovi veškeré náklady spojené s volbou, tedy bez určení výše závazků, a to opět současně zajištěním pohledávek na majetcích Karla a Jana Lucemburského. Dřívější Janova výhrada k obdobnému článku v březnové dohodě nebyla tedy vůbec brána v potaz. Většina z jedenácti článků rozebírá vzájemné přátelství a spojenectví a postavení Balduina, jehož radou se měl Karel řídit. Dědic českého trůnu tak neměl nikdy uzavírat dohody namířené proti arcibiskupství, ale naopak jej coby budoucí římský král měl podporovat, stvrzovat a rozšiřovat jeho privilegia. Měl se také přičinit o lepší vztahy mezi svým otcem a arcibiskupstvím, ostatně také arbitrární řešení sporů bylo více rozpracováno, zejména s ohledem na procesní stránku věci.

Z této dohody mnohé badatele zaujal především článek druhý, který stanovil, že v případě, kdyby Karlovi hrabství připadlo, bude žít s arcibiskupstvím vždy v míru a přátelství: „(...) *Were iz auch, daz die graschaft von Lutzillimbürg an uns queme, so sollen wir selber mit unserm vorge(anten), vedern und dem stieft von Triere alle:it fruentlichen, lieplichen und geruwelichen leben und sitzen (...)*“²⁶ Vyvolával totiž zdání, že se Karel postavil závěti a popřel své dřívější vzdání se dědického práva na Lucembursko, popř. hodlal pozastavit testament, aby mohl dostát svým závazkům vůči Balduinovi. Nicméně se dle mého názoru mohlo jednat o pouhou pojistku pro případ, že by jeho nejmladší bratr zemřel a hrabství by přešlo coby dědictví právě na něho. Král Jan se k této dohodě nijak písemně nevyjádřil, je však nepravděpodobné, že by o ní snad nevěděl. Důvodem mohl být pocit urážky, že tato dohoda nijak nebrala v potaz jeho postoje ohledně zástav v Lucembursku, avšak nechtěl případným opětovným nesouhlasem popudit Balduina a zmařit synovu šanci. V konečném důsledku se ovšem k ničemu za sebe a hrabství nezavazoval.²⁷

Tento postoj ovšem nakonec změnil a král Jan s královnou Beatrix 3. června 1346 zastavili Balduinovi za prozatím vynaložené náklady za synovu kandidaturu majetky v německé

části hrabství u hranic s arcibiskupstvím, a to Echternach, Bitburg, Remich a Grevenmacher, do výše 30 000 florénů. Dohodu musel ratifikovat také Karel a údajně později měla obdobně učinit i jeho manželka Blanka z Valois coby „lucemburská hraběnka“(!).²⁸

Lucembursko a Karel byli tedy pevně spjati v tažení za římskou korunou. Dědic českého trůnu, ačkoliv dle testamentu neměl s hrabstvím mít už nic společného, vyjma splacení jeho dluhů, nyní smluvně garantoval úlohu hrabství coby finanční záruky. Situace byla tedy opačná proti závěti, kde naopak Čechy měly hradit závazky západních držav. Tyto závazky a Karlův negativní postoj k drobení rodových držav dávaly naději, že Lucembursko nebude ztraceno a nedojde tak k naplnění otcova přání a vůle francouzských politických kruhů.

Cesta Jana Lucemburského začala a skončila na západě Evropy, dne 26. srpna 1346 slavně padl v bitvě u Kresčaku na straně francouzského krále proti Anglii. V účinnost tak vstoupil jeho testament, kterým se západní državy měly oddělit od Českého království. Nejednalo se přitom zdaleka o bezvýznamnou část dědictví. Král se snažil v průběhu své vlády západní državy všemožně rozšiřovat, ostatně nejedna berně vybírána v Čechách padla právě na královy vojenské podniky v této oblasti.²⁹

5. Regentská vláda Karla IV. v Lucembursku

Po bitvě u Kresčaku se Karel IV., dědic českého trůnu a zvolený římský král³⁰, vydal do Lucemburku naplnit otcovu vůli, ovšem po svém. Testament Jana Lucemburského zněl zcela jasně a určitě, dědicem Lucemburska a majetků ve Francii a na Rýnu je jeho nejmladší syn Václav Lucemburský. Vykonavateli poslední vůle v této části byli určeni arcibiskup Balduin Lucemburský a přední představitelé lucemburské šlechty. Těmto osobám nebylo plnění jejich povinností umožněno. Stejně tak nebylo lucemburským stavům umožněno zvolit si ze svého středu správce hrabství po dobu Václavovy nezletilosti. Ani královně vdově Beatrix Bourbonské nebylo umožněno postarat se synovo dědictví, byť v lotrinských poměrech bylo regentství matek dědiců běžné a ostatně jej připouštělo i královo nařízení Werrimu z Harzée z roku 1340.³¹ Vlády v zemi se ujal samozvaně Karel IV., který se rovněž začal titulovat hrabětem lucemburským.

Tyto činy natolik hrubě nerespektovaly otcovu poslední vůli, že to v řadách lucemburských historiků vyvolalo hypotézu o jiném, ztraceném či dosud neobjeveném testamentu, popř. dodatku k původnímu, který by Karlovy činy posvěcoval. Je ovšem krajně nepravděpodobné, že by se dokument takového významu nedochoval nebo minimálně zmínky o něm v záznamech lucemburských stavů, bez nichž se žádný zásadní dokument neschvaloval, anebo popř. v českých archivech, jak správně naznačuje Jana Fantysová.³² Připojil bych ještě jiný důležitý argument, samotný Karel IV. se nikdy během svého regentství na žádná údajná přímá testamentární práva neodvolával.

Český král si ovšem vytvořil právní fikci „*die vurgentante Graffschaft an uns verfallen ist*“, resp. „*Comitatus ad nos ex successione hereditaria genitoris nostri devolutus*“. S ohledem na bratrovu nezletilost jej nepovažoval za způsobilého převzít dědictví. Hrabství bylo tedy uvolněné a „propadlo“ jemu coby dalšímu možnému dědici. Tento postup překvapivě lucemburské stavy, zejména z německé části, akceptovaly a 3. prosince 1346 a 3. října 1347 vzdaly hold Karlu IV. jako lucemburskému hraběti.³³ Rovněž vykonavatel testamentu Balduin Lucemburský tento postup schvaluje a v listině ze 17. února 1348

označuje českého krále za „*heres proximior*“.³⁴ Karel IV. pak zařazuje Lucembursko mezi své dědičné země v listině z 2. listopadu 1347 o obchodních svobodách občanů Norimberku v jeho „*erbenlandes*“.³⁵

Ačkoliv tento postup vyznívá jako uchvácení dědictví Karlem IV. za souhlasu téměř všech, co měli střežit práva Václava Lucemburského, skutečnost byla jiná, třebaže právně značně sporná. Všichni zúčastnění vnímali tuto situaci jako přechodnou, do dosažení zletlosti oprávněného dědice. Přeci jen se jednalo o člena rodiny a navíc římského krále. Král nijak otcovu vůli v bodě bratrových práv nezpochybnil a ani tak neodvolal svou rezignaci na lucemburské dědictví ze srpna 1335 a ani se nesnažil natrvalo Lucembursko ovládnout. Přizpůsobil si ustanovení týkající se mezitímní správy dědictví, regentství, byť k tomu užil spornou konstrukci vlastních dočasných dědičských práv. Ostatně v několika listinách týkajících se Lucemburska podmínil jejich platnost právě Václavovým souhlasem.³⁶ Postupně pak i vyjednával s bratrem o způsobu převzetí dědictví, zvláště s ohledem na jeho plánovaný sňatek s Janou Brabantskou.³⁷

Způsob králova postupu připomíná český právní institut *nedíl*, kdy rodový majetek spravovala hlava rodu. Karel IV. se totiž v tutéž dobu zmocnil i Markrabství moravského, přestože dědicem byl jeho bratr Jan Jindřich. Teprve až po vyřešení vzájemných vztahů mu dědictví odevzdal. Dal tak ovšem jasně najevo, že dynastické a majetkové záležitosti se budou řídit jeho vůlí. V této souvislosti nemohu souhlasit s názorem F. X. Würth-Paqueta, že král nijak situaci nezneužil, ale vládl „*pouze pro a za svého nezletilého bratra*“.³⁸ Tuto situaci totiž závěť předvíдалa a lucemburské stavy, nota bene Beatrix Bourbonská, by Václavova práva dostatečně ochránily. Spíše než o králův altruismus se s ohledem na pozdější vývoj jednalo o poměrně prostý důvod, a sice garantovat osobním převzetím Lucemburska finanční závazky vzniklé s jeho tažením za římskou korunou. Těžko už ovšem zjistíme, zda právě tato situace byla předvídana článkem II. dohody s Balduinem Lucemburským z 22. května 1346 nebo se jednalo o Karlův nikým neposvěcený vlastní čin.

Ačkoliv závěť panovníků byla ve středověku zcela zásadní dokument určující pokračování moci a v podstatě dědice omezovala s cílem zajistit kontinuitu dosavadní politiky, ne vždy byla s ohledem na aktuální politickou situaci a zájmy dědiců dodržována v úplném rozsahu, což obvykle platilo pro prvorozené.³⁹ To by se dalo chápat i v případě převzetí Lucemburska s ohledem na skutečnost, že Karel IV. byl ve smlouvách s Balduinem Lucemburským veden jako ručitel a české země se dle závěti měly navíc zásadně podílet na umořování dluhů vzniklých i v této oblasti. Avšak za podmínky, kdyby nijak výrazně nezasahoval do lucemburských poměrů, nicméně jeho regentství se neslo ve zcela opačném duchu. Byť v Čechách známý pro svou konsolidační politiku, v Lucembursku naopak proslul rozchvácením majetků a ohrožováním bratrova dědictví.

Zejména neomluvitelná byla okamžitá likvidace francouzské části dědictví, pařížského paláce Hôtel Boheme, panství Mehun-sur-Yevre a měst Condren a Faillouël, kterou pravděpodobně umožnil nevyřešené nároky na věno sestry Jitky-Bonny, manželky normanského vévody a dědice francouzského trůnu Jana II. Dobrého. V listopadu 1346 jí udělil rentu 4500 liber turnosů, nicméně vzápětí se v jejím držení, resp. jejího manžela, objevují právě francouzské majetky generující obdobný důchod.⁴⁰

Další ztráty už byly na úkor samotného lucemburského hrabství a šly převážně ve prospěch prastrýce Balduina za jeho trvajícím cennou podporu v boji o římský trůn. Nicméně lucemburské stavy rozhodně automaticky všechny akty obou Lucemburků neschvalova-

ly, naopak je musel Karel IV. několikrát vyzývat k ratifikaci a některé akty museli oba Lucemburkové i měnit.⁴¹ Trevířský arcibiskup navíc získal 9. prosince 1346 od Karla, odjíždějícího do Čech, správu celého hrabství s pravomocemi téměř panovnickými, např. právo udělovat léna, jmenovat úředníky, razit mince a nakládat se všemi příjmy z hrabství. Ostatně dosáhl u prasynovce slibu, že bez jeho vědomí nebude do správy hrabství zasahovat a naopak bude dbát jeho rad.⁴²

K největšímu zásahu do práv Václava Lucemburského došlo v únoru 1349. Nejdříve v Bonnu 4. února Karel IV. přenechal, resp. potvrdil, Balduinovi zástavní držbu hrabství La Roche (Rupe) s fojstvím nad kláštery ve Stavelot (Stablo) a Malmedy, měst Marche a Bastogne a panství Durbuy a Reuland (Rulant), které arcibiskup vykoupil za 9000 hřiven stříbra.⁴³ Následně během setkání v Kolíně n. Rýnem řešili oba Lucemburkové Karlovy dluhy, které byly vyčísleny na 50 000 hřiven stříbra, což odpovídalo cca 250 000 malých florénů, tedy téměř tuna zlata (885 kg).⁴⁴

Z listin vyplývá, že se dluh skládal z 15 000 hřiven daných v Mohuči a Kolíně nad Rýnem; 9000 hřiven za vykoupení výše zmíněných držav; 6000 hřiven za náklady spojené s volbou římského krále⁴⁵ a nakonec 20 000 hřiven na nejrůznější potřeby. Dne 7. února český král k půjčce 15 000 hřiven a 8. února k půjčce 20 000 hřiven garantoval své příjmy z držav v Německu, Čechách, Slezsku a na Moravě včetně tamních berní, Lucembursko zde překvapivě jmenováno není.⁴⁶ Nakonec ovšem dne 9. února postoupil Balduinovi v zástavu celé Lucemburské hrabství a makrabství Arlon, hrabství La Roche s fojstvím nad kláštery ve Stavelot (Stablo) a Malmedy, města Marche a Bastogne a panství Durbuy a Reuland (Rulant), jakož i statky k Rýnu s výjimkou již dříve zastavených statků a s výhradou zajištění důchodů královny vdovy Beatrix a rovněž výkupním právem.⁴⁷ Následující den 10. února byla vydána obdobná listina doplněná nyní i o požadavek souhlasu králových bratrů Václava a překvapivě i Jana Jindřicha, který svůj souhlas se zástavou připojil 14. března 1349.⁴⁸ Do Velikonoc měli obyvatelé zastavených panství Balduinovi holdovat.⁴⁹ Tím se Balduin stal skutečným vládcem Lucemburska a Karlova, resp. Václavova, práva, byla značně okleštěná.⁵⁰

Touto zástavou, jejíž značná výše by byla jen těžko vyplatitelná, ke které došlo z větší části v podstatě pro soukromé dluhy Karla IV. spojeného s jeho tažením za římskou korunou, bezprecedentně ohrozil bratrovo dědictví. Neobstojí zde názory historiků, že tyto transakce Václavovo dědictví nemohly ohrozit, protože byly koncipovány jako rodinné.⁵¹ V zástavních listinách je jasně na straně věřitele určen Balduin coby trevířský arcibiskup a pro jistotu vedle něho i samotné arcibiskupství. Pouze Karlovo současné postavení římského krále a intriky umožnily později záchranu dědictví. Dynastické zájmy tedy dostaly přednost před partikulárními zájmy jednotlivých členů rodu, ať už se s tím Václav Lucemburský ztotožňoval či nikoliv.

6. 13. března 1354 – Lucembursko lénem Koruny české?

Karel IV. s vyplacením zástavy a předáním vlády v západních državách nespěchal. A to ani přesto, že se Václav Lucemburský již stačil oženit, dosáhl zletlosti a na bratrovi žádal vydání dědictví. Závazky vůči trevířskému arcibiskupovi Balduinovi měly přednost. Společně se svojí matkou Beatrix Bourbonskou žádali řešení nástupnických práv již v létě 1350 a český král za tímto účelem 11. července 1350 zmocnil prastrýce Balduina k vyjed-

návání. Patrně za obdobným účelem byl na počátku příštího roku do Lucemburska vyslán i aquilejský patriarcha Mikuláš Lucemburský, levoboček Jana Lucemburského.

Potřeba vyřešit dědické záležitosti navíc zintenzívněla v souvislosti s plánovaným sňatkem mezi Václavem Lucemburským a Janou Brabantskou. Karlova reakce není známá, pravděpodobně však se sňatkovým zprostředkováváním královny vdovy Beatrix byl srozuměn. Ovdovělá Jana Brabantská kromě usmíření s věčným rivalem přinášela do manželství po smrti jejích bratrů také příslib bohatého dědictví. Ve svatební smlouvě ze 17. května 1351 se již Václav Lucemburský tituluje lucemburským vévodou a slibuje zajištění manželky ve výši 8000 liber turnosů v La Roche až bude držet a vlastnit hrabství Lucemburské a La Roche: „*nous serons en saisine et possession de nostres comté de Luxembourg et de nostre comté de la Roche*“. Ke sňatku došlo 13. března 1352 v Nivelles a vzápětí dostal Václav od své matky Beatrix její svatební smlouvu s Janem Lucemburským s přísahami jeho bratrů a lucemburské šlechty. Tyto listiny mu sice připomínaly jeho práva, přesto však stále platilo, že „*Charles IV aura été comte de fait, lorsque Wenceslas l'était de droit*“, tedy že Karel IV. je hrabětem skutečným, kdežto Václav „jen“ po právu. Nic na tom nezměnilo ani částečné postoupení dědictví na přelomu let 1353/1354, rozhodující moc držel zástavní držitel hrabství Balduin Lucemburský a Václav Lucemburský tak disponoval stále v podstatě jen prázdným titulem hraběte.⁵²

Situaci nakonec zakrátko vyřešil čas, a sice smrtí trevírského arcibiskupa Balduina dne 21. ledna 1354. V období uvolněného arcibiskupského stolce se Václav Lucemburský zmocnil vlády v dědičných državách a záhy navíc obnovil i tradiční lucemburskou politiku proti arcibiskupství, když opětovně přijal čestné občanství města Trevír. To vše za plné podpory královského bratra, který navíc působil na kapitulu ve prospěch svého kandidáta Boemunda ze Saarbrücken. Ten sice již záhy po svém zvolení 3. února 1354 žádal navrácení zástav, nicméně nakonec se s oběma Lucemburky dohodl na současném uspořádání, kvůli čemuž byl žalován papežskou konzistoří.⁵³

Následně Václav Lucemburský svým věřitelům vzkázal, že se jej závazky vzniklé v době, kdy s hrabstvím nedisponoval, netýkají. Významný je pak jeho výrok, že není ani nástupcem Balduina Lucemburského, ale svého bratra Karla IV., čímž jeho vládu legitimoval. Na druhou stranu ale tvrdil, že jeho královský bratr nemohl hrabství zadlužit, protože by tak na něm spáchal bezpráví a tudíž jsou zástavy neplatné. Sice jej tedy uznal za lucemburského hraběte, ale odmítl jeho konstrukci dědických práv a naopak ji formuloval coby překročení regentských pravomocí. Samotný Karel IV. se k dluhům nehlásil, takže jeho tažení za římskou korunou nakonec zaplatilo trevírské arcibiskupství. Václav Lucemburský ovšem nepopíral zástavy vzniklé z dob jeho otce Jana a do začátku roku 1358 je vyplatil.⁵⁴ Současně také v roce 1364 obnovil jeho bratrem zlikvidovaný lenní vztah s Francií, když mu francouzský král Karel V. obnovil a navýšil dědičnou roční rentu zapsanou na statcích, které držel jeho otec Jan Lucemburský.⁵⁵

Karel IV. se již záhy po smrti Balduina Lucemburského vydal poklonit jeho památce a následně pokračoval do říšského města Mety, aby zde formálně dokončil předání dědictví a odškodnil Václava Lucemburského za nedobrovolné čekání. Stalo se tak 13. března 1354, kdy bratrovi slavnostně za účasti nejvyšších říšských hodnostářů předal Lucembursko jako říšské léno a navíc jej povýšil na říšského knížete a vévodu, jakož i jeho země na dědičné říšské knížectví a vévodství. Události z tohoto dne však byly a někdy stále jsou mylně českou historiografií interpretovány jako vznik lenního poměru mezi Lucembur-

skem a Korunou českou, a sice v takové míře, že se toto tvrzení stalo obecnou pravdou. Omyl mohl vzniknout z nepochopení postavení Karla IV. v této věci. Nebylo podstatné, že byl českým králem a bratrem Václava Lucemburského, ale jak nejnovější historiografie už správně akcentuje, že předával Lucembursko z pozice římského krále. Je nicméně možné, že povaha feudálních subjektů v konkrétních osobách, mohla i v tehdejší době činit potíže při rozlišování z jaké pozice protistrana vystupuje. Ostatně samotný Karel IV. vycházel z monistického chápání „dvojitého trůnu“ a vždy současně vystupoval jako král římský a český. To však mohlo činit potíže spíše v rovině osobních vztahů než právních. Právní stránka věci je jasná, ale zažitý výklad se bude měnit jen pomalu, zejména s ohledem na dlouhotrvající nekritické přejímání udaného faktu.⁵⁶

Ze zmíněného důvodu tedy mohla badatele zmást právě úvodní Karlova titulace „*Carolus Dei gratia Romanorum Rex semper Augustus et Bohemiae Rex*“, nicméně obsah listiny se už jednoznačně dotýká pouze Svaté říše římské. Ostatně začíná i slavnostním úvodem velebícím majestát Svaté říše a Václav Lucemburský, jakož celý rod Lucemburků, jsou oceňováni právě pro své zásluhy o Svatou říši: „*Sane attendentes multiplicia merita probitatis et praeclarae devotionis insignia, quibus tu et clarae memoriae Progenitores tui, Domus Lucemburgensis, Sacrum Romanum Imperium dignis quidem studiis honoribus venerari, illum etiam fervidum tuae mentis amorem, quo ad Imperii procurados honores inclinaris attentius, Regiae considerationis intuitu limpidius intuentes.*“

Za tuto věrnost a zásluhy je Václavovi, bez ohledu na příbuzenskou svazku s Karlem IV., jakož i jeho dědicům a nástupcům, a také pro rozsáhlost jeho panství, udělena dědičná hodnota pravého knížete a vévody lucemburského: „*Te frater Carissime, non carnalitatibus affectu, sed originis tuae nobilitate poscente (praesertim cum hoc latitudo tui Domini, ampla subjectae tibi ditionis spatia, et intemerata fide tuae universitatis et populi, qui à vetusto etiam tempore sacrum honorarunt Imperium, non immerito requirebant) hodie in nomine Domini et Salvatoris nostri (à quo omnis Principatus et honor provenire cognoscitur) illustravimus ac illustramus, et in verum Principem ac Ducem Lucemburgensem sublimavimus; ereximus, sublimamus et erigimus, de Romanae Regiae plenitudine potestatis. Decernentes expresse, quod tu et heredes ac successores tui, Duces Lucemburgenses perpetuo tempore, dignitate, nobilitate, jure, potestate, libertate, honore et consuetudine gaudere debetis et frui continue, quibus alii Sacri Imperii Principes, et nominatim Duces Illustres, freti sunt hactenus et quotidie potiuntur.*“

Rovněž i jeho državy povstávají v knížectví a vévodství lucemburské „*Terras quoque tuas, (...), in verum Principatum et Ducatum Lucemburgensem ereximus et erigimus, et insigniis de praedicta Regiae Potestatis plenitudine, decoravimus*“. Vyšší hodnota měla také zastřešovat rozdílnost držav lucemburských vévodů, kteří vedle Lucemburska vládli v La Roche, Durbuy, Arlon a dalších panství, v nedělitelný celek.

V dalších četných vzletných formulacích privilegií a povinností lucemburských vévodů pro Svatou říši je nepřímě naznačován jejich lenní poměr k ní. V závěru listiny je ovšem už jednoznačně řečeno a tím i pro nás bez pochyb vyvrácen lenní vztah Lucemburska ke Koruně české: „*Et quia tu Frater carissime, tamquam Dux Lucemburgensis, Sacri Imperii Vasallus et Princeps, dum eundem tuum Principatum seu Ducatum Lucemburgensem à Regia Majestate in feudum suscipiens, nobis velut Romanorum Regi, ac vero tuo Domino fidelitatis, obediendae et subjectionis debita juramenta solita praestitisti, quod in Principatu seu Ducatu tuo praedicto, pacem et justitiam omnibus et singulis, aequae pauperibus*

ut divitibus, procurare velis et debas efficaciter et fideliter, juxta posse“, tedy že Václav coby vévoda lucemburský, Svaté říše vazal a princ, přijímá vévodství v léno od římského krále jako svého pravého pána.⁵⁷

7. Dědická práva českých králů k Brabantsku a Lucembursku

Politická kariéra Václava Lucemburského, v lotrinské oblasti zvaného Český, měla slibné předpoklady. Jana Brabantská totiž do manželství přinesla mnohem více, než kdokoli očekával. Po smrti jejích bratrů se z vůle brabantských stavů, které si nepřály rozdělení země, stala dědičkou mocného Brabantska a Limburska. Její dvě sestry měly být pouze finančně odškodněny. Václav měl ovšem zaujmout pouze pozici „manžela“, tedy nikoliv panovníka. Současně v případě bezdětné smrti Jany měly dědit její sestry. K naplnění této vůle mělo dojít smrtí vévody Jana III. dne 5. prosince 1355 a následným podepsáním volební kapitulace *Joyeuse Entrée* ze dne 3. ledna 1356, kde oba manželé stvrdili zmíněné požadavky stavů. Nicméně o toto dědictví ještě nakonec museli svést boj s jejich švagrem flanderským hrabětem Ludvíkem II. z Male, jehož manželka Markéta odmítla odškodné.⁵⁸

Právě z tohoto důvodu navštívil Karel IV., v té době již jako císař, svého bratra na počátku roku 1357 v Maastrichtu, aby mu v tomto boji diplomaticky pomohl.⁵⁹ Návštěvu využil také k uzavření dohody s Janou Brabantskou o bratrově podílu na moci a dědickém nástupnictví v jejích zemích. Těmto změnám nahrávala zrada části brabantských stavů v době flanderské okupace. Vévodkyně v prohlášení, vydaném po císařově odjezdu v Bruselu 20. února 1357, postoupila svému manželovi výkonnou moc ve svých zemích s právem veta v zásadních otázkách, především při zcizování majetků, čímž jej proti vůli stavů učinila skutečným brabantským panovníkem. Současně opět proti vůli stavů změnila nástupnictví ve svých zemích. Stanovila, že v případě své bezdětné smrti měl Brabantsko a Limbursko s příslušenstvím zdědit Václav Lucemburský. V případě jeho smrti jí měly tyto země zůstat k doživotní dispozici. V případě bezdětné smrti obou by pak nástupnická práva připadla rodu Lucemburků, tedy českým králům. Karel IV. se snažil bratrovu pozici podpořit i z pozice císaře, když mu „uvolněné“ brabantské dědictví udělil coby říšské léno. Tento krok byl ovšem protiprávní s ohledem na brabantská privilegia ve věci nástupnictví zaručená Zlatou bulou pro Brabantsko.

O dědictví Lucemburska jednáno nebylo a nelze toho ani dle některých prací dovozovat ze zmíněného prohlášení Jany Brabantské. Zastánci tohoto tvrzení vycházelí patrně z ustanovení „*Quod si memoratum consortem nostrum et nos, nullis relictis haeredibus ambos mori contigerit, eo casu Principatus, Ducatus, terrae et Dominia saepedicta ad proximiorum domus seu prosapiae Lucemburgensis haeredem, qui pro tempore fuerit, libere devolventur*“, týkající se dědictví v případě bezdětné smrti obou manželů dalšími Lucemburky. Toto ustanovení je nutno vykládat v kontextu předchozích ustanovení, kde vévodkyně upravuje dispozici se svými dědičnými zeměmi, tj. Brabantskem a Limburskem, a současně s ustanovením, kde tyto země má případně zdědit její manžel. Ostatně Jana Brabantská ani neměla žádná práva rozhodovat o nástupnictví v Lucembursku. Sám Václav Lucemburský v tuto dobu nástupnictví ve svých zemích nijak neřešil.⁶⁰

Karel IV. vyutil bratrův potenciál a po ztrátě mocného prastrýce Balduina Lucemburského se právě Václav Lucemburský měl stát jeho oporou v západní části Svaté říše římské. Stal se jeho vyslancem a členem družiny a v říjnu 1366 pak i generálním vikářem

ve Svaté říši římské s výjimkou Lombardie po dobu jeho tažení do Itálie. Současně podporoval jeho postavení v Lotrinsku a Porýní. Dne 22. října 1366 mu zastavil významná porýnská panství Kaiserslautern a Neu-Wolfstein za 11 000 rýnských zlatých a o rok později, 20. února 1367, mu světil výnosný úřad zemského fojta v porýnském Alsasku. Václav Lucemburský svoji rostoucí pozici v regionu plně využíval a rozvinul agresivní expanzivní politiku. Z ní ovšem těžilo spíše Brabantsko, kde se ostatně také usídlil. Dne 16. června 1364 ovšem k Lucembursku připojil sousední hrabství Chiny, které odkoupil od Arnolda z Loozu a Rummen. O jeho významu svědčí, že se objevilo titulatuře lucemburských vévodů.⁶¹

Pravě v souvislosti s udělením vikářství bylo řešeno i dědictví. Václav Lucemburský dne 27. října 1366 vydal listinu stvrzující přijetí vikářství s právem na všechny nápady v Říši s výjimkou Alsaska a té části Rýna, kde tato práva mají vévodové rakouští, jakož i zemí Koruny české. Současně se zde ovšem naopak zavázal, že v případě jeho bezdětné smrti zdědí Lucembursko se všemi jeho majetky Karel IV. jako český král a jeho potomci: „*Mit solcher bescheidenheit, ob es zu solchen schulden keme (da Gott für sey), dass wir also stürben, dass wir eheliche leibserben hinter uns nicht liessen, dass denn das ehegenandt unser herzogthumb zu Luzemburg mit allen denselben furstenthumben, graffschafften, herrschafften u. Gütern, die also u. in solcher weise, als davor begriffen ist, vorfielen oder sich verfallen hetten, auf den ehegenandten unsern herrn, den keyser, als einen kunig zu Beheimb u. seine kindt nach recht u. gewohnheit users herzogthumbs und des landes zu Luzemburg lediglich, erblich u. on alle hindernusse fallen sollen.*“⁶² Patrně v této souvislosti Karel IV. jako budoucí dědic 4. února 1368 potvrzuje změnu v zajištění důchodů vévodkyně Jany Brabantské. Následující den 5. února 1368 si pak nechává od arcibiskupů z Kolína a Trevíru slíbit, že pomohou získat Lucembursko jeho bratrovi, moravskému markraběti Janu Jindřichovi, pokud by i on zemřel bez dědiců.⁶³

Václavova strmá kariéra a vzrůstající moc v západní části Svaté říše měla za následek rostoucí řady jeho nepřátel pod vedením porýnských kurfiřtů. Přesto mu nakonec porážku uštedřilo ve sporu o lukrativní dědictví po vévodech z Geldern v bitvě u Baesweileru 22. srpna 1371 menší vojsko jülišského vévody Viléma, po níž navíc upadl do zajetí. Tato potupná porážka měla za důsledek, že jej císařský bratr doslova odepsal. Nejenže s ním výrazně omezil spolupráci, naopak jeho pád ještě podpořil odebráním mu vikářství, říšských zástav a alsaského fojtvství ve prospěch porýnských kurfiřtů. Bratrův pád tak využil k získání nových spojenců, zejména ve snaze ovládnout Braniborsko a prosadit volbu svého syna Václava IV. za římského krále ještě za svého života. Současně donutil v červnu 1372 Brabantsko ke smíru s Jülišskem, jehož výsledkem byl draze zaplacený spolek, který oslabil Václavovu pozici i v jeho zemích na úkor stavů.⁶⁴

Vyvrcholením Karlova postupu byla smlouva z 24. června 1372 s henegavským a holandským hrabětem Albrechtem, ve které mu císař za podporu ve věci Braniborska za sebe a svého syna Václava IV. přislíbil dopomoci získat Limburské vévodství, hrabství Falkenburg, část města Maastricht a dalšího majetky v údolí řeky Mázy, jakož i lucemburské majetky v Henegavsku v případě bezdětné smrti jeho bratra Václava Lucemburského. Tímto krokem tak nejenže ignoroval dědická práva Jany Brabantské, ale současně sám rezignoval na svá práva na část brabantského dědictví. Byť nakonec k realizaci smlouvy nedošlo, nebylo pochyb, že východní državy, země Koruny české, mají v dynastické politice přednostní postavení.⁶⁵

Teprve na sklonku života Karla IV. byl Václav Lucemburský vzat na milost a opět zapojován do jeho říšské politiky. Rovněž byla opětovně posilována jeho pozice, když mu císař spolu se svým synem Václavem IV. v červenci 1375 zastavil říšské majetky hrad Kaisersberg a města Münster a Thüringheim, které však 14. září 1377 nahradili mnohem významnější a výnosnější zástavou v hodnotě 30 000 rýnských zlatých, a sice fojtským úřadem v Alsasku.⁶⁶

V průběhu výpravy do Francie si český král a císař Karel nechal na zpáteční cestě znovu potvrdit dědická práva a tentokrát již v řádném testamentu. Václav Lucemburský 30. ledna 1378 ustanovil spolu se stavy pro případ své bezdětné smrti jako dědice Lucemburského vévodství s veškerým příslušenstvím svého bratra Karla IV. a synovce Václava IV. a jejich dědice a následovníky, české krále, resp. ty, kteří českými králi jsou: „... *machen, schicken und ordineren, mit rechten unser wissen, in creften des brives, gheschict is das wir ain elich erben van unsen liebe commende sturben, des Got nicht en wolle, soe sal des egenen hertzogtum zu Lutzemburg, seyne manne, ritter, knechte, stete, alle syne heerlickeit und zugehoringen erflichen gefallen und erben uff die allerdurchtuchtigen fursten und heren, heren Karl Roimischen keiser, zu allen Zeiten merer des Reichs, unsern liben heren und bruder, und up unsen liben heren und vettern, heren Wentzlaw, Roimischen kuning und kuning zu Behem, seynen sone, und up ir erben und nachkommen, kuninge zu Behem, nemelichen der denne kuninge zu Behem ist, rechtlichen und erblichen gevallen und erben, ain allerley hindernisse, wanne sey van rechten vederlichen stamme und lineen rechte erbe sein nach uns zu dem obgenannten hertzog zu Lutzemburg, aller syner heerlickeit und zugehoringen, ob wir sterben ain eliche erben unsers liebes, als davoir begriffen ist.*“

Současně je ustanovil svými dědici i pro případ, kdyby se mu nakonec narodila dcera nebo dcery, což je zásadní změnou oproti prvnímu testamentu. V takovém případě se měli postarat o její či jejich důstojné provdání. Rovněž ustanovil, že jeho dědicové musí zachovat obyvatelům vévodství jejich obyčeje, svobody a privilegia a jeho matce Beatrix a manželce Janě věnné důchody.⁶⁷

Dne 8. února 1378 připojily k testamentu své pečeti a přísahy více než dvě desítky představitelů lucemburské šlechty a největší města v čele s Lucemburkem. Na to 9. a 13. února odpověděli Karel IV. a Václav IV. proklamací, že budou dodržovat jejich svobody a práva.⁶⁸

Ustanovením dědice případně toho, kdo českým králem je, tedy bez vazby na příslušnost k lucemburskému rodu, testament překonává soukromoprávní dynastické rozměry. Je pravděpodobné, že tato formulace musela vycházet z popudu Karla IV., neboť by se těžko hledal Václavův zájem na tom, aby se jeho země stala součástí vzdáleného státního útvaru bez žádné věcné spojitosti, především pokrevní spřízněnosti panovníka. Naproti tomu Karlovo přání, aby se Lucembursko stalo součástí Koruny české bez ohledu, zda v něm budou Lucemburkové vládnout, vyzdvihuje jeho státnické rysy a oddanost Koruně české.

S ohledem na délku manželství s Janou Brabantskou a její věk, téměř 56 let, již ovšem bylo zřejmé, že potomky mítí nebudou a testament s největší pravděpodobností dojde k naplnění. Přesto se k Václavovi Lucemburskému jeho císařský bratr nezachoval přívětivě a ve dnech 2. a 4. února omezil jeho pravomoci alsaského fojta v oblasti ukládání cel. Rovněž je vhodné připomenout, že přestože Karel IV. po svém bratrovi žádal testament znějící ve prospěch českých králů, který nakonec i získal, naopak nikdy nepřipustil jeho dědická práva v zemích Koruny české.⁶⁹

8. Předpoklady inkorporace Lucemburska za vlády Karla IV. v širších souvislostech

Na základě výše uvedeného by se mohlo jevit, že Lucembursko stálo stranou teritoriálních zájmů Karla IV. a ten ji nepovažoval za nutné jej nikterak právně poutat ke Koruně české. Namísto toho si vystačil pouze s dědickým nástupnictvím, které bylo navíc řádně upraveno až v závěru jeho života. Těžiště rodové moci nepochybně viděl v českých zemích, jejichž protěžování hraničilo s *bohemocentrismem*.⁷⁰ Nicméně ztratil by opravdu o rodovou zemi výraznější zájem?

Pokud by tomu tak bylo, naskýtala by se potom otázka, proč budoval finančně a politický nákladný „územní most“ mezi Čechami a Lucemburskem.⁷¹ Tento mimořádně odvažný územní projekt začínal se současně budovanou novou korunní zemí mezi Čechami a Norimberkem, tzv. Nové Čechy (rovněž Horní nebo Česká Falc). Západně od Norimberka při řece Mohan ve Frankách se pak snažil získávat další državy, podle možností dílem koupí, dílem lenním slibem, a to zejména v 60. letech 14. století.⁷² Takto pronikl až k Frankfurtu n. Mohanem, významnému říšskému městu. Odtud už to bylo nedaleko ke střednímu Porýní, kde už jeho bratr Václav Lucemburský disponoval svými državami. Samotný Karel IV. se zde pak jako král český také majetkově uchytil formou zástav od mohučského arcibiskupství, tato držba ovšem neměla dlouhého trvání.⁷³ Na druhou stranu je ovšem pravděpodobné, že v Porýní získal nějaká léna.⁷⁴ Cílem tohoto *Landbrücke* údajně bylo, aby se český král dostal bezpečně do říšských měst a Lucemburska, resp. aby mohl „*přenocovat u svých*“, a současně jak v jedné listině uvedl, byl i uprostřed Německa na vlastním území.⁷⁵ Lze se však domnívat, že záměr Karla IV. sahál dále, a sice zajistit spojení s Lucemburskem. Tato zvláštní teritoriální expanze, která nemá v evropské historii obdoby, poukazovala tedy u krále na pevnou víru, že Lucembursko bude, či už dokonce je, pevně spjato s Korunou českou.

K těmto úvahám vedou zejména listiny mezi ním a jeho bratrem Janem Jindřichem. Dne 26. prosince 1349 Karel IV. udělil svému bratrovi Markrabství moravské jako léno, čímž realizoval otcovu závěť. Učinil však až poté co vyřešil státoprávní poměr Moravy vůči Čechám dne 7. dubna 1348.⁷⁶ Do lenní listiny byla vtělena zásada nedělitelnosti lucemburských držav v případě vymření jejich větví po meči. V takovém případě dědila druhá větev rodu. To se ovšem netýkalo Václava Lucemburského, jemuž nikdy nebyla dědická práva k zemím Koruny české přiznána. Zajímavé v tomto ohledu je právě ustanovení o dědických právech moravských markrabích na ostatní korunní země v případě vymření královské linie rodu, neboť je zde zmíněno i Lucemburské vévodství. Za připomenutí v této souvislosti stojí, že Jan Jindřich musel roku 1349 souhlasit se zastavením Lucemburska trevírskému arcibiskupovi Balduinovi. Listina konkrétně určuje dědická práva moravských markrabích na České království, se všemi knížectvími a panstvími, které k řečenému Českému království náleží, jmenovitě Lucemburské vévodství: „... *regnum Boemie prefatum nec non omnes principatus et dominia, qui ad dictum regnum Boemie pertinent, nominatim comitatus Lucemburgensis, cum omnibus suis pertinentiis...*“, resp. dále „...*prefati regni Boemie corona et principatus ac dominia, qui ad idem regnum Boemie pertinent, specialiter comitatus Lucemburgensis, cum suis pertinentiis...*“ Tyto formulace se v téměř totožném znění objevují i v opakovaném lenním slibu Jana Jindřicha složenému dne 12. března 1351. Oba bratři tak neztráceli rodovou kolébku ze zřetele.

Jana Fantysová upozorňuje, že Lucembursko je v těchto listinách výslovně jmenováno pouze jako součást Českého království, tedy mimo rámec Koruny české. Třebaže i takto zúžený poměr by byl pro nás zajímavý, je ovšem zvláštní, že se v těchto listinách výslovně nepamatuje na další země Koruny české. Pokud jsou ovšem zahrnuty v obecné formulaci všech knížectví a panství k řečenému Českému království příslušející, pak zde České království naopak nabývá na významu Koruny české a Lucembursko by tak bylo považováno naopak za její součást. Teprve až v nástupnickém řádu, resp. opětovném udělení Markrabství moravského Janu Jindřichovi, z 27. září roku 1355 je první citovaná vágní formulace již upřesněna na „... *Regnum Boemie prefatum, Comitatus Lucenburgensis, Marchia Budissinensis et Gorlicensis ac ceteri...*“, zatímco druhá zůstává stejná. Za povšimnutí stojí, že jsou zde uvedena panství rovnocenně vedle sebe, přičemž kromě Lucemburska tvoří současně Korunu českou. Druhá citovaná formulace, kde je náhle opět Lucembursko zmiňováno pouze jako součást Českého království, je tak ve vztahu k první v určité kolizi. Chaotické formulace tedy spíše budí dojem, že pojem České království zde byl míněn synonymicky ke Koruně české, a proto nebyly v předchozích formulacích zmíněny další korunní země. Lucembursko naopak mohlo být uvedeno zvláště spíše z důvodů zdůraznění nároků na něho.⁷⁷ Ostatně v této době ještě nebylo rozlišování těchto pojmů pevné, jak lze doložit i na návrhu zemského zákoníku *Maiestas Carolina*.⁷⁸

V králově řádném testamentu učiněném 21. prosince 1376, popř. v revidované verzi z 18. října 1377, se už o Lucembursku nezmiňuje. Naopak zde Karel IV. vymezil rozsah svých majetků ve Svaté říši po Rýn: „... *und vornemlichen alles das wir der egenante Romischer keiser und kunig czu Beheimen in Beyern, Franken, Swaben und in allen deutschen lande uncz an den Reyn...*“ Zanedlouho navíc přiměl Václava Lucemburského k sepsání jeho nového řádného testamentu, je tak nepochybné, že si byl vědom skutečného právního stavu věci a předchází formulace o příslušnosti Lucemburska měly povahu spíše proklamativního vyjádření nároků na něj.⁷⁹

Jistá nepřímá vazba se objevila i ve spojenecké listině s durynským lankrabětem a míšeňským markrabětem Fridrichem z 21. prosince 1348 (opětovně 6. února 1350), kde čteme formulaci, že se smlouva vztahuje kromě českého krále i na: „... *der hochgebornen Johansen herczogen ze Kernthen, graven ze Tyrol und ze Gorcz, und Wenczlaben, unsirer bruder, unserer aller erben und nachkomen, kunge ze Beheim und der chronen do selbst, marggrafen ze Merhern, graven ze Luczemburch...*“, přičemž v této době Karel vládl jak Moravě, tak i Lucembursku.⁸⁰

Kromě toho se vazby Lucemburska a Koruny české objevily i v jiné podobě. Dne 25. července 1363 byla k listinám stvrzující výsady braniborských měst připojena nově vytvořená zvláštní pečeť králova syna Václava IV., který byl před několika týdny jako teprve dvouletý korunován na českého krále. Latinský opis titulace zní „*Wenczeslaus Quartus, dei gracia Boemie rex, Brandenburgensis et Lusacie marchio, Luczemburgensis et Slezie dux*“, tedy Václav IV., z boží milosti český král, braniborský a lužický markrabě, lucemburský a slezský vévoda. Tuto formulaci je možné interpretovat různými způsoby. Václav IV. mohl užívat titulu lucemburského vévody na základě otcových domnělých dědických práv, který se sám v období regentství tituloval lucemburským hrabětem. Pro připomenutí Václav Lucemburský svého synovce nepřímo označil za možného dědice až o tři roky později. Další interpretační vodítko nám nabízí tituly braniborského a lužického markraběte. Lucemburkové v této době ještě nevládli těmito zemím, ale v březnu 1363

uzavřeli s braniborskými markrabími Ludvíkem Římanem a Otou dědičkou dohodu, která v případě jejich bezdětné smrti činila z Václava IV., popř. Jana Jindřicha, dědice jejich zemí. Navíc získali oprávnění užívat tituly a erby markrabat braniborských a lužických ihned po uzavření smlouvy. Pečeť byla užita právě během holdovací cesty budoucího dědice do Braniborska. Jednalo se o prozatím prázdné tituly, jejichž hodnota navíc s ohledem na věk obou markrabat, kteří ještě mohli doufat v potomky, nebyla valná. Nicméně jejich užití v pečeti, stejně tak jako titul lucemburského vévody, mohlo signalizovat něco jiného, a to demonstraci ambicí a nároků českých králů na tato území *pro futuro*.⁸¹ Obdobný význam můžeme sledovat na heraldické výzdobě východní strany Staroměstské mostecké věže. Nejpozději v sedmdesátých letech 14. století zde byly umístěny vedle erbu římského krále také erby osmi zemí Koruny české a rovněž erb lucemburského vévodství, červený jednoocasý lev na modrostříbrném vodorovně pruhovaném podkladu.⁸²

K zajímavé demonstraci těchto nároků došlo také v Karlově pohřebním průvodu, konaném dvanáctého dne po jeho skonu, tedy 11. prosince 1378. Jako třetí v řadě byl nesen heroldem praporec s erbem lucemburského vévody, spolu s dalšími devíti prapory. Měly symbolizovat země, nad kterými Karel IV. bezprostředně vládl, což bylo ovšem vedle Lucemburska nepřesné i v případě praporce se znakem Moravského markrabství, kde vládl Jan Jindřich.⁸³ Tato událost je o to zajímavější, že patrně neexistoval žádný řád upravující průběh a podobu panovníkova pohřbu.⁸⁴ Domnívám se, že samotný královský dvůr, resp. dědic trůnu Václav IV., mohl uznávat královy nároky na rodové vévodství. Přeci jen Karel IV. svého času v Lucembursku bezprostředně vládl, a sice i z titulu jeho dědice, následně byl jeho bratr Václav Lucemburský stabilní součástí družiny, nadto i členem královské rodiny. Tyto skutečnosti, jakož Karlova demonstrace jeho nároků na Lucembursko ve zmíněných smlouvách a v dalších případech, tak mohly v samotné Koruně české vytvořit domněnku příslušnosti Lucemburska k ní.

Záhadou však zůstává, proč král neučinil v tomto ohledu kroky k formálnímu zakotvení těchto vztahů, vyjma dědičných práv, a to ani v době, kdy v Lucembursku přímo vládl z pozice dědice. Ostatně v tutéž dobu držel také Markrabství moravské, které Janu Jindřichovi předal právě až poté, co vyřešil státoprávní poměr Moravy ke Koruně české. Je zřejmé, že po slavnostním udělení Lucemburska Václavovi Lucemburskému coby říšského léna roku 1354 nebylo již žádoucí v dohledné době tento akt znevážit či mu konkurovat svrchovaností Koruny české. Nicméně se nelze domnívat, že později by tento akt byl pro kurfiřty nepřijatelný, zvláště když odsouhlasili inkorporaci jiných říšských území ke Koruně české. Lucembursko sice mělo vyšší status říšského knížectví, ovšem Zlatá bula Karla IV. z roku 1356 omezovala pouze dispozici s knížectvími s kurfiřtským hlasem a ani v jejich případě jednoznačně nezakazovala jejich nabývání jinými kurfiřty, popř. inkorporaci. V kapitole X. o mincích tato bula dávala výslovně českým králům právo nabývat jakékoliv země, hrady a jiné majetky při zachování jejich právního postavení.⁸⁵

Nelze předpokládat ani odpor Václava Lucemburského pro privilegia, jichž se mu dostalo v bratrových službách, a korektní vzájemné vztahy. Deklarovaná příslušnost Lucemburska ke Koruně české, resp. nároky na ní, v českém prostředí nebyly vůči tomuto vévodství právně účinné. Ostatně Václav Lucemburský nikdy příslušnost své země ke Koruně české nebo jinou podobu její podřízenosti vůči českému králi neprojevil. Tyto úvahy mohou také svádět k neobjevené listině, která by tento vztah řešila, ovšem je nepravděpodobné, že by o ní nebyly minimálně zmínky. Naopak okolnosti, za jakých Václav Lucemburský sepsal

svůj testament, a sice na osobní žádost svého císařského bratra, a také jeho obsah, kde na radu svých stavů ustanovuje dědicem vedle Karla IV. a Václava IV. také toho, kdo bude českým králem, spíše naznačují, že k tomuto spojení teprve mělo dojít. Projevem nezávislosti Lucemburska na Koruně české je i demonstrativní stvrzení testamentu tamními stavy a proklamace Karla IV. a Václava IV. o zachování jejich svobod, které by v případě lenní svrchovanosti českého krále byly v této podobě nadbytečné.

Těžko věřit, že by Karlu IV. takto vágní stav stačil, zvláště s ohledem na jeho důslednost v podobných záležitostech, a spokojil se pouze s možností, že západní državy formálně zdědí či jinak prosadí své nároky v případě ohrožení držby Lucemburska. Přesto na rozdíl od dlouhodobě zastávaného názoru českou historiografií musím jednoznačně konstatovat, že Lucembursko za vlády Karla IV. nijak formálně spojeno s Korunou českou, popř. Českým královstvím, nebylo. Současně ovšem lze tvrdit, že v osobních představách Karla IV. a patrně i českého prostředí za příslušné ke Koruně české bylo považováno.

9. Vláda Václava IV. a začátek konce Lucemburska ve svazku zemí Koruny české

Za vlády Karla IV. dosáhla Koruna česká největšího územního rozmachu, v budoucnu už měla pouze ztrácet. Formálně bylo mimo tento svazek korunních zemí Lucemburské vévodství, byť zřejmě bylo za jeho součást českými elitami považováno. Vévoda Václav Lucemburský byl však ve svých zemích zcela suverénní a žádnou podřízenost vůči Koruně české navenek nepřipouštěl. Ostatně ani nebylo důvodu, císařský bratr si vystačil pouze s dědickými právy českých králů na jeho země. Lucemburský vévoda své bratry, Karla IV. a Jana Jindřicha, dlouho nepřežil. Zasažen neštovicemi či leprou zemřel 8. prosince 1383 v Lucemburku.⁸⁶

Pro českého a římského krále Václava IV. to nebyla dobrá zpráva, ve strýci ztratil významnou oporu v říšské politice. Nicméně jeho bezdětnou smrtí zanikla lucembursko-bourbonská větev rodu, která měla oddělit její západní državy od českého státu. Podle závěti Lucemburské vévodství s hrabstvím Chiny, jakož i dalšími majetky v Henegavsku, Francii a v Porýní, včetně říšských zástav, a sice zejména úřad zemského fojta v Alsasku, zdědil český král. Nebylo to rozhodně nezajímavé dědictví. Země byla dobře spravována a stabilní, současně se stále nabízela možnost ovládnout bohaté Brabantsko s Limburskem včetně strategického přístupu k moři. To vše dávalo českým králům jedinečnou příležitost vybudovat na západě Evropy panství, jehož zásadní význam by nabyl o sto let později, v souvislosti s rozmachem námořních výprav.

Král Václav IV. navštívil Lucembursko už v srpnu 1384, údajně také kvůli hrozbě ze strany burgundského vévody Filipa Smělého. Ten se stal po smrti Ludvíka II. z Male flanderským hrabětem a v souvislosti s rozšiřováním svého panství v lotrinském regionu měl o Lucembursko velký zájem. Vévodství si nárokoval coby synovec Václava Lucemburského, neboť jeho matkou byla francouzská královna Jitka-Bona, dcera Jana Lucemburského, a ignoroval tak poslední vůli svého strýce.⁸⁷ K ovládnutí země se snažil využít pozici lucemburské vévodkyně vdovy Jany Brabantské. Té se po smrti manžela navrátila v plném rozsahu vláda nad jejími dědičnými zeměmi a jejím zájmem v souladu s brabantskou tradicí rovněž nebylo snadno pustit Lucembursko. Navíc v něm držela řadu majetků k zajištění svého vdovského důchodu. Proto bylo nutné urychleně převzít dědictví a zcela jí odříznout

od vlivu. To se králi podařilo a aktivním pobytém i málem své nové panství rozšířil.⁸⁸ Nicméně zcela promarnil příležitost zajistit si nástupnictví v Brabantsku a Limbursku, přestože jej k tomu opravňovala dědická dohoda z roku 1357. Tyto země postupně ovládli burgundští vévodové, kteří upevnili svou moc v lotrinském regionu, což mělo do budoucna zásadní následky i pro zdejší české zájmy.⁸⁹

Převzetím dědictví současně dochází k opětovnému spojení mezi Lucemburskem a Českým královstvím, popř. Korunou českou, ovšem na bázi personální unie. Dědická práva se týkala toliko českých králů, nikoliv království nebo Koruny české. K tomu byl ještě zapotřebí formálně-právní úkon, ať už ve formě inkorporace nebo jiného způsobu řešení vzájemného státoprávního svazku. K takovému jednání však za králova pobytu v Lucembursku ještě nedošlo.⁹⁰

Dědictví Lucemburska představovalo pro druhou generaci českých a moravských Lucemburků rozhodně žádnou nostalgickou vzpomínku po kolébce rodu a v podstatě ani zajímavé dědictví, spíše naopak. Bylo příliš vzdálené a nacházelo se v politicky komplikovaném prostoru, přičemž se mu nevyhýbaly zdejší válečné konflikty.⁹¹ Nakonec se přeci jen pro problematické dědictví našlo využití, a sice jako zdroj příjmů, popř. prostředek k politickému obchodu. To postihlo také projekt územního mostu, kterým chtěl Karel IV. západní a východní državy propojit. Většina držav na Mohanu se brzy objevila v zástavním držení zdejších pánů.⁹² Lucembursko se tedy v průběhu vlády Václava IV. objevilo několikrát v zástavní držbě, kterou se mělo oddálit plnění ze strany zadluženého krále. Nejdříve se tak ještě stalo v rámci rodiny, kdy jej do zástavy 24. února 1388 získal králův bratranec a moravský markrabě Jošt Lucemburský, a sice výměnou za dříve zastavené Kladsko v hodnotě 64 000 zlatých.⁹³

Následně se Lucembursko na pozadí boje o římský trůn mezi Václavem IV. a Ruprechtem Falckým objevilo v zástavní držbě Ludvíka Orleánského, avšak již bez Alsaska, které ovládl právě rýnský falckrabě a vzdorokrál.⁹⁴ Bylo však na jednání ve Waldmünchen dne 1. července 1401 zvažováno dát Lucembursko věnem Elišce Zhořelecké s ohledem na navrhovaný sňatek s některým ze synů právě Ruprechta Falckého.⁹⁵ Ke změně zástavního držitele došlo v důsledku událostí, kdy se markrabě Jošt neúspěšně snažil svěřit Lucembursko 8. března 1401 do správy burgundského vévody Filipa Smělého, který si vévodství již dříve nárokoval, na což Václav IV. reagoval právě výzvou Ludvíku Orleánskému, aby se země ujal on a patrně v této době mu i zastavil města Ivoix, Montmédy, Dampvillers a Orchimont za 56 337 zlatých.⁹⁶ Pro Jošta Lucemburského tak jeho zástavní držba už neměla žádnou hodnotu, smířil se tedy s aktuálními poměry a 18. srpna 1402 na hradě v Coucy byla sepsána dohoda o postoupení vévodství za částku 132 000 dukátů/zlatých.⁹⁷ K původní hodnotě 64 000 zlatých si tak patrně připočetl náklady s obranou a správou země. Jošt Lucemburský si ponechal právo zemi vykoupit a toto právo vyhradil rovněž i českému králi. Nejednalo se tedy o protiprávní prodej země, jak je někdy mylně uváděno, ale pouze o úplatné postoupení zástavních práv třetí osobě. Vzhledem k tomu, že si moravský markrabě ale ponechal právo Lucembursko vykoupit a navíc i jistá dispoziční práva v něm, jednalo se v podstatě o formu podzástavního práva.⁹⁸ Václav IV. ostatně tuto dohodu na schůzce s Joštem v Kutné Hoře dne 12. prosince 1403 dodatečně odsouhlasil s důraznou výhradou práva výkupu pro české krále, ale i markraběte Jošta.⁹⁹ Po zavraždění Ludvíka Orleánského dne 23. listopadu 1407 se nesplacené vévodství vrátilo zpět do rukou moravského markraběte.¹⁰⁰

Nový politický vývoj v západní Evropě nečekaně sblížil českého krále s burgundskými vévodami a tento nový politický svazek měl být zpečetěn sňatkem mezi Antonínem Brabantským a královnou neteří Eliškou Zhořeleckou. Již 20. července 1408 byla ujednána předběžná svatební smlouva, která mimo jiné Elišce určovala vysoké věno 120 000 rýnských zlatých. Toto věno mohlo být umořeno opětovně na Lucembursku, které mohl tento manželský pár vykoupit od Jošta Lucemburského. S ohledem na částku, kterou Jošt požadoval po Ludvíku Orleánskému, by výkupní hodnota vévodství přesáhla pro českého krále astronomických a nevyplacitelných čtvrt milionu zlatých, přičemž dle smlouvy se tato částka mohla ještě navýšit.¹⁰¹ Konečné znění smlouvy uzavřené 27. dubna 1409 v Praze bylo v zásadě totožné a po svatbě ze dne 16. července 1409 vešla smlouva v účinnost.¹⁰²

Vykoupit Lucembursko se manželskému páru nepodařilo a po Joštově smrti dne 18. ledna 1411 se Václav IV. stal rovněž dědicem jím zastaveného Lucemburska. Protože byl současně jeho zástavce, splynuly pohledávky a závazky, které by jen těžko vyplácel.¹⁰³ Nicméně král dne 13. a 14. srpna 1411 zastavil Antonínovi Brabantskému a Elišce Zhořelecké proti dosud nevyplacenému věnu 120 000 rýnských zlatých Lucemburské vévodství, hrabství Chiny a fojstství v Alsasku, avšak s řadou změn proti svatební smlouvě, zejména s ohledem na situaci po Eliščině smrti.¹⁰⁴ Antonín Brabantský však již 22. října 1415 padl v bitvě u Azincourtu a Lucemburské vévodství se nyní ocitlo v zástavní držbě pouze Elišky Zhořelecké.¹⁰⁵

Zikmund Lucemburský, dědic českého trůnu, který namísto Václava IV. již převzal vládu ve Svaté říši římské, rozpoutal politické tažení proti burgundským vévodům s cílem zbavit je vlády v Brabantsku anebo je donutit k poslušnosti, přičemž Lucembursko mělo v tomto tažení svojí roli. Vévodství chtěl dokonce získat do svého držení, o čemž informuje dopisem 24. srpna 1417 z Kostnice nejmenovaného českého dvořana, kde jej žádá pro trvající nepokoje ve vévodství, aby se u Václava IV. přimluvil za jeho přání zemi dostat nebo vykoupit. Novodobá lucemburská historiografie už ovšem tak vstřícná není a Zikmundův zájem o Lucembursko chápe spíše jako zástupný pro jeho říšskou politiku v lotrinském regionu.¹⁰⁶

V rámci protiburgundské politiky domluvil Zikmund sňatek mezi Eliškou Zhořeleckou a nevysvěceným lutyšským biskupem Janem III., příslušníkem bavorsko-straubinské větve Wittelsbachů. Už dne 16. září 1417 byla sepsána svatební smlouva, kterou tento bojovný biskup získal po sňatku z května 1419 do zástavy Lucembursko za stejných podmínek jako Eliščin první manžel Antonín Brabantský.¹⁰⁷ Postoj Václava IV. není znám, patrně zcela rezignoval na jakékoliv politické dění za hranicemi Čech a z politické bezvýznamnosti jej 16. srpna 1419 vysvobodila smrt.¹⁰⁸

10. Začlenění Lucemburska mezi země Koruny české

V předchozí kapitole je záměrně uvedeno, že dědictví po Václavu Lucemburskému se nestalo součástí Koruny české. Důvodem pro toto tvrzení byla skutečnost, že dle testamentu byl dědicem pouze český král a případná účast Lucemburska v rámci Koruny české by tak vyžadovala formálně-právní úkon. Právě z tohoto důvodu jsem chtěl vytvořit prostor pro sledování vývoje lucemburských poměrů během vlády Václava IV. v očekávání, kdy tento panovník definuje poměr obou jeho dominií. Nicméně král po celou dobu

své vlády nevydal žádný akt, kterým by Lucemburské vévodství inkorporoval ke Koruně české či jinak jednoznačně a jasně definoval jejich vzájemný poměr. Neznamená to však, že se Lucembursko ani za vlády Václava IV. nestalo součástí Koruny české, je však nutno respektovat skutečnost naznačenou nepřímo v jiných listinách a oprostít se od striktního požadavku na perfektní právní jednání ze strany tohoto panovníka.

Dne 14. září 1401 v Praze vydal Václav IV. listinu, kterou měnil dispozici moravského markraběte Jošta Lucemburského s lužickými zeměmi ve smyslu, že mu na doživotí ponechává pouze Dolní Lužici. V úvodu listiny jsou vyjmenovány země, které markrabě držel dle dohody z 6. února 1397.¹⁰⁹ Dle dovětku tohoto úvodu se pak připomíná, že markrabě ustanovil, aby Braniborsko a Lucembursko po jeho smrti přešlo na Václava IV. a Korunu českou: „... und doengegen er uns die marggrafschaft zu Brandenburg und das hercogtume zu Luczemburg ouch vorschriben hatte, das sie noch seinem tode an uns und die kronen zu Beheim komen und gefallen sein solten...“ Jošt Lucemburský ovšem odkázal tyto země toliko českým králům „... unsern herren den kunig, sein erben und nochkumen, kunige zu Beheim...“, bez jakékoliv zmínky o Koruně české.¹¹⁰ Je možné, že se jednalo pouze o chybu královské kanceláře, je ale také možné, že královská kancelář postupovala v souladu s tehdejšími přesvědčením o příslušnosti Lucemburska ke Koruně české, které se v případě Joštovy smrti k ní mělo vrátit zpět

Další vodítko nabízí již dříve zmíněná smlouva mezi Eliškou Zhořeleckou a Antonínem Brabantským ze dne 20. července 1408, resp. 27. dubna 1409, která opravňovala manželský pár vykoupit Lucembursko ze zástavní držby Jošta Lucemburského. Objevuje se v ní ustanovení, že v případě, kdyby Eliška měla děti, staly by se dědici a skutečními pány Lucemburska a současně z tohoto titulu i leníky Koruny české: „*Et si eandem Elisabeth liberis et heredibus, sicut speratur, habere contigerit, tunc huiusmodi sui liberi et heredibus ad ipsum Ducatum Lucemburgensem, Comitatum Czini et Advocaciam Alsacie succedere debent et succedent et vassalli regni et corone Boemie hereditarie nuncupari ipsorumque Ducatus, Comitatus et Advocacie erunt veri heredibus et domini.*“ Naskýtá se tak zásadní otázka, zda se mělo se jednat o prvotní určení poměru obou zemí, a sice v budoucnosti, nebo o změnu stávajícího. Tak či tak z toho již vyplývá, že byla v této době představa o státoprávním poměru mezi Lucemburskem a Korunou českou. V této smlouvě Václav IV. navíc vyhradil právo výkupu nástupcům nejen Českého království, ale i Koruny české: „*Item, nos potestatem et omnimodam facultatem redimendi et exsolvendi ducatum Lucemburgensem cum comitatu Czini et etiam advocacia Alsacie predictos cum suis pertinenciis universis a dicto Antonio, heredibus et successoribus suis, seu causam ab eis habentibus, nobis et successoribus nostris quibuscumque Boemie Regibus et Corone Boemie plenarie pro summis et expensis, ac modo et forma, ut premittitur, reservamus.*“¹¹¹ V pozdějších listinách ze dne 13. a 14. srpna 1411 už tyto formulace chybí.

Dne 13. července 1416 pak král Václav IV. pověřil svého bratra a dědice Zikmunda Lucemburského, aby hájil jejich práva vyplývající jim z jejich vlády ve Svaté říši, Českém království a v Koruně české, jakož i v Lucemburském vévodství, a sice v Brabantsku a Alsasku: „... ygliche Recht zuspruche und foerderunge die uns beyden von des heiligen Reichs, des kuningreichs und der Cron zu Beheim als von Wegen des herzogtums zu Luczemburg der derselbe unser liber Bruder ein rechter naturlicher Erbnachfolger ist an dem herrzogtum und furstentum des Landes zu Brabant [an dem Lande zu Elsassens]...“ Králi tak splynuly dynastické a státní nároky, neboť práva k Brabantsku a Alsasku byla původně

určena testamentem pouze Lucemburkům, kdežto nyní tato práva vycházejí údajně i z vlády v Koruně české samotné a Lucemburska současně.¹¹²

Mnohem určitěji se ovšem k příslušnosti Lucemburska ke Koruně české vyjadřoval králův bratr, římský a uherský král Zikmund Lucemburský, dědic Koruny české. Stalo se tak v souvislosti se zastavením vévodství Elišky Zhořelecké a Antonínovi Brabantskému a Zikmundovu protiburgundskému tažení, ve kterém chtěl vrátit Brabantsko pod říšský vliv. Nejdříve nejednoznačně 8. dubna 1412 zakazuje lucemburským stavům poslouchat Antonína Brabantského a Elišku Zhořeleckou z důvodu, že zastavení Lucemburska bylo proti právům královského rodu(!) vládnoucího v Čechách, podle kterých má být Eliščíno věno zajištěno v Českém království, a on jako Václavův dědic s tím měl souhlasit. To by spíše nasvědčovalo vyjádření dynastického nároku než státoprávního nároku Koruny české.¹¹³ Následně se ovšem rozproudila mezi Zikmundem na straně jedné a Lucemburskem a Brabantskem na straně druhé četná korespondence, která vynesla do této věci už jednoznačné postoje. Tato korespondence byla zachycena tehdejším brabantským kronikářem a diplomatem Edmondem de Dynter, který ji zaznamenal ve své *Chronica nobilissimorum ducum Lotharingiae et Brabantiae ac regum Francorum*.¹¹⁴

Tento kronikář tak parafrázuje a analyzuje dopis ze strany rebelujícího Hubarta z Autelu ze září 1413 Zikmundovi Lucemburskému, který v něm obviňuje Antonína Brabantského z neoprávněné uzurpace vévodství a jeho snahy jej odcizit od Českého království: „... *quod dictum ducatum intenderet sibi injuste et violenter usurpare atque a regno Bohemie et veris heredibus alienare...*“ Rovněž prý vyjadřuje prosbu, aby už nebylo vévodství odloučeno od Koruny české „... *quod idem ducatus a corona Bohemie nunquam debeat separari...*“. Na to 7. září 1413 vybízí král Zikmund obyvatelstvo Lucemburska, aby se postavilo za Hubarta z Autelu a pomohlo mu v obraně jeho práv, jako pravého dědice Koruny české a Lucemburska, proti Antonínovi Brabantskému. Současně zde zcela jednoznačně zmiňuje příslušnost Lucemburska ke Koruně české, když se odvolává na dávný pořádek, podle kterého obyvatelstvo Lucemburska přísahalo, že jejich země nebude od Koruny české nikdy odloučena: „*Liben ghetruwen, wanu ir wol wisset, das dem hochgebornen Anthony van Burgundien, der cronen van Beheim, und uns, als derselber cronen rechten erben nach dem lande van Lutzenburg, wider die ordenunge die vor Zeiten gemacht, verbrieft und van allen inwoneren, geistlichen und wereltlichen, edelen und onedelen, desselben landes gesworen ist, ewelich zu halden, mit namen lutende das dat egenante lant van der egenanten cronnen nymermeer ghescheiden worden sal, und ouch wider recht langhe zyt gestanden hait und tegelichen, und das ouch er und die sinen die edelen Huwarten van Eiteren und unse ander getruwe ritterschaft sere gedrunge und bescediget haben, und tegelichen dringen und bescedigen...*“¹¹⁵

Není zcela jasné, na jakou přísahu se Zikmund Lucemburský odvolává, žádná ze známých listin přímo Korunu českou nezmiňuje, případné holdovací listiny směřovaly vždy pouze k osobě českého krále. Na tuto výzvu pak reagují 10. listopadu 1413 lucemburská města, která v úvodu dopisu opakují Zikmundovu připomínku oné přísahy: „*Gnediger furste und herre, uwer kuniglich gnade geliebe zu wissen, das wir eynen brief van uwer kunigliche gnaden uns schrivet von ordenunge, die vour ziden ghemacht, verbrieft und van allen inwoneren, geistlichen und wereltlichen, edelen und onedelen, des hertzogtums van Lucenburg ghesworen sie ewelich zu halden, mit namen lutende das dat egenante land van der cronnen van Beheim nimmer ghescheit sulle worden, als derselber uwer kunig-*

lichen gnaden brief vortme inhelder“, ovšem dále se jí už nezabývají. Naopak podávají právní rozbor o oprávněnosti zástavní vlády Antonína Brabantského a Elišky Zhořecké, čímž se staví proti připojení k rebelii.¹¹⁶

Na Antonínovu obranu se do věci počátkem roku 1414 vkládá také sama Eliška Zhořecká a také jeho švagr savojský hrabě, patrně Amadeus VIII.¹¹⁷ Zikmund Lucemburský pak zasílá 6. července 1414 své neteři dopis, kde jí připomíná, že oni všichni pochází z rodu majícího kořeny v Lucembursku, které přísluší ke Koruně české a jichž obou je on pravým dědicem, a proto mu není milé, že jsou jeho poddaní poškozováni: „*Doch so weist du wol das unser aller stamm von Lutzenburg kommen ist, und wie das zu der cron von Beheim, der und irer zugehoringe wir eyn rechter erbe sin, verschriben, wol verstaen das uns nit lieb ist, wo man unser dieneren und getruwen beschedigt, smehet und verderbet.*“¹¹⁸

Z těchto listin můžeme dovodit příslušnost Lucemburska ke Koruně české, zejména postoj Zikmunda Lucemburského je jednoznačný. Není rovněž žádného důvodu se domnívat, že by Václav IV. uvažoval jinak a považoval Lucembursko výhradně za svůj soukromý majetek. Listiny z jeho kanceláře rovněž nepřímo vazby mezi Lucemburskem a Korunou českou naznačují. Ostatně i svého bratra, dědice Koruny české, nechal plně jednat v lucemburských záležitostech a nijak proti jeho výrokům v této věci neprotestoval. Otázkou tak pouze zůstává, z jakého titulu lze vzájemný poměr dovodit.

Jak v případě Václava IV., tak i jeho bratra Zikmunda, můžeme sledovat, že oba vztahují určité listiny týkající se toliko českých králů i na samotnou Korunu českou. Je tedy možné, že za jejich vlády, navzdory záměru Karla IV. při ustanovování Koruny české 7. dubna 1348, stále trvala určitá personifikace panovníka s územím, kterému vládl, a tedy i splývaly dynastické a státní nároky. Jinými slovy, vystupování posledních Lucemburků vůči vévodství z pozice českých králů a lucemburských vévodů mohlo současně nepřímo být i jménem Koruny české.

Současně se ovšem nabízí i další úhel pohledu. Přestože Karel IV. nikdy Lucembursko nijak nespoutal s Korunou českou a zajistil si pouze dědická práva k němu, není pochyb, že byl osobně přesvědčen o svých právech k rodové kolébce. Tato domněnka vychází z dočasného převzetí vévodství namísto nezletilého Václava Lucemburského a následně také z listin mezi ním a jeho bratrem Janem Jindřichem z let 1349–1355. Dále tomu přisvědčují i jiné veřejné projevy jeho nároků, např. z pečetí jeho syna Václava IV. a heraldické výzdoby Staroměstské mostecké věže. Je pravděpodobné, že Karel IV. demonstrováním svých práv na Lucembursko a jeho příslušnosti ke Koruně české vyvolal i v samotném českém prostředí domněnku skutečné existence těchto vazeb. Této hypotéze přisvědčuje heraldická výzdoba na pohřebním průvodu Karla IV., kde mezi zeměmi, kterým tento panovník vládl, bylo zařazeno i Lucemburské vévodství. Jeho synové tak mohli otcovo přesvědčení rovněž sdílet a považovat Lucembursko za dávnou součást Koruny české. Zejména Zikmund tyto pradávne vazby v listinách naznačuje a ostatně Václav IV. byl svým otcem titulován lucemburským vévodou, tedy mohl vnímat příslušnost Lucemburska ke Koruně české jako samozřejmou už od dětství.

Ať už z prvního či druhého úhlu pohledu, který by vysvětloval absenci potřeby Václava IV., popř. později i Zikmunda, vévodství inkorporovat mezi země Koruny české či jinak definovat jejich poměr, nabízí se ovšem otázka, odkdy bylo Lucemburskou součástí Koruny české? Případné přesvědčení Václava IV. a Zikmunda o vazbách trvajících již od dob jejich otce není právně relevantní, neboť toto přesvědčení nemělo skutečný právní

základ a účinky a ani není dokladu, že by jej takto akceptoval i jejich strýc Václav Lucemburský. Legální základ získává toto přesvědčení až případně s dědickými nároky Václava IV. na Lucembursko, který si je mohl navíc vyložit v souladu s trvajícím personifikací osoby krále s ovládaným územím šířeji, tedy i jako dědická práva Koruny české samotné. Datum úmrtí Václava Lucemburského, 8. prosinec 1383, lze tedy vnímat jako datum vzniku státoprávního vztahu mezi Lucemburským vévodstvím a Korunou českou a tedy jeho začlenění do tohoto svazku. Jak jsme ovšem mohli sledovat, jednalo se o začátek konce Lucemburska v rámci Koruny české.

Lucembursko ovšem i po inkorporaci zaujímal zvláštní postavení a bylo zmiňováno často samostatně vedle Koruny české, popř. promiscue Českého království.¹¹⁹ Předpokládám, že se tak dělo dílem pro jeho vzdálenost, dílem pro zdůraznění prestiže českých králů, že vládnou i na druhé straně Svaté říše římské. Přesto se na jeho příslušnost ke Koruně české nezapomínalo, jak dokládají i slova Jiřího z Poděbrad směřovaná papeži Piu II. ze 17. ledna 1460, že mu pouze schází znamenité vévodství Lucemburské, navěky vtělené do království a Koruny české, které neznámo jakým právem vévoda burgundský zadržuje, ale i toho s jeho svatou pomocí dosáhne: „*Unus dumtaxat nobis Lucemburgensis deficit insignis ducatus, quem Regno et corone Boemie incorporatum perpetuo, nescimus quo iure, dux detinet Burgundie, quem etiam vestre Sanctitatis interveniente patrocinio, facie consequemur.*“¹²⁰

Závěr

Přestože personální unie mezi Lucemburskem a českými zeměmi za vlády Jana-Lucemburského trvalejšímu spojení nepřála, následný vývoj nakonec rozhodl jinak. Jan Lucemburský sice s ohledem na svůj komplikovaný vztah k českému prostředí a postoji nejvyšších francouzských kruhů projevil ve svatbě s Beatrix Bourbonskou a své závěti vůli oddělit Lucembursko, nicméně se ztrátou rodové kolébky se nehodlal smířit Karel IV. Ten si ještě na sklonku otcova života v dohodách s Balduinem Lucemburským pojistil udržet nad hrabství vliv, neboť se mělo stát součástí záruk za jeho kandidaturou na římský trůn.

Nicméně však záhadně neučinil během své vlády nic pro formální připojení Lucemburska k zemím Koruny české, přestože zejména v období jeho regentství v hrabství namísto nezletilého bratra Václava Lucemburského měl k tomu největší příležitost. K tomuto kroku nedošlo ani dne 13. března 1354, kdy se mylně traduje vznik lenního poměru mezi oběma dominii na základě udělení Lucemburska v léno Václavovi Lucemburskému. Český král si vystačil se zajištěním dědických práv k Lucembursku. Je však zřejmé, zejména s ohledem na listiny mezi ním a jeho bratrem Janem Jindřichem, jakož dalších skutečností, že byl přesvědčen o svých právech na Lucembursko a tedy i o příslušnosti rodové kolébky ke Koruně české. Tento postoj pravděpodobně převzal i královský dvůr a jeho rodina. Přesto formálně zůstalo Lucembursko za vlády Karla IV. mimo svazek zemí Koruny české.

Václav IV. se 8. prosince 1383 stal po svém strýci Václavu Lucemburském jeho dědicem, přičemž z právního hlediska vznikla mezi Lucemburskem a Korunou českou opětovně pouze personální unie. Během své vlády nikdy Lucembursko formálně ke Koruně české neinkorporoval. Analýza zástavních smluv s Joštem Lucemburským, Ludvíkem Orleánským, Antonínem Brabantským a Janem Bavorským, jakož i svatebních smluv

týkající se Elišky Zhořelecké, však nepřímou prokázala již existující příslušnost Lucemburska ke Koruně české. Jednoznačně ji pak pojmenovává budoucí dědic českého trůnu Zikmund Lucemburský a po něm i další nástupci na českém trůně. Václav IV. i Zikmund byli od dětství konfrontováni s otcovými nároky na Lucembursko a patrně oba vnímali příslušnost Lucemburska ke Koruně české jako samozřejmou, takže neměli potřebu tuto skutečnost ještě stvrzovat inkorporací, zvláště pokud se navíc považovali být personifikováni s institucí Koruny české. Právně relevantní však bylo pouze dědictví Václava IV., začlenění Lucemburska mezi země Koruny české lze tedy datovat k 8. prosinci 1383.

Poznámky

- 1 Ke vzniku, vývoji a pojetí Koruny české existuje bohatá literatura, z nejnovější lze zmínit BOBKOVÁ, Lenka. Poměr korunních zemí k Českému království ve světle ustanovení Karla IV., s. 17–38, Právněhistorické studie. 34. Praha: Karolinum, 1997, s. 17n; popř. BOBKOVÁ, Lenka. 7. 4. 1348 – Ustavení Koruny království českého: český stát Karla IV. Vyd. 1. Praha: Havran, 2006, s. 34n, 84n; SPĚVÁČEK, Jiří. Karel IV.: život a dílo [1316–1378]. 1. vyd. Praha: Svoboda, 1979, s. 272.
- 2 O nepřesnostech průběžně v textu a poznámkovém aparátu. Nejnovější česká literatura, např. od Jany Fantysové-Matějkové Lucembursko mezi Francií a Římskou říší: cesta Václava I. k moci (1334–1354), s. 293–353. In: Korunní země v dějinách českého státu I. Integrační a partikulární rysy českého státu v pozdním středověku. Ústí nad Labem, 2003, nebo Wenceslas de Bohême, un prince au carrefour de l'Europe, Paris, Presses de l'université Paris-Sorbonne, 2013, již alespoň nepřímou popírá vznik lenního vztahu ke dni 13. března 1354 důkladnou analýzou listiny vydané pro Lucembursko tohoto data Karlem IV. Zcela ojedinělý postoj zastává František Kavka, který se nejdříve ve své práci Karel IV.: Historie života velkého vladaře. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 1998, s. 150, domnívá, že zahrnutí Lucemburska do dědičké podstaty v listinách mezi Karlem IV. a Janem Jindřichem z let 1349–1355 mohlo být snad projevem záměru jej následně připojit ke Koruně české coby léno a ve své jiné práci, Poslední Lucemburk na českém trůně: Králem uprostřed revoluce. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 1998, s. 7, pak tvrdí, že k inkorporaci došlo až za vlády Václava IV., avšak na základě nesprávné domněnky, že se tak stalo pouze na základě samotného titulu dědictví; bohužel se jedná pouze o stručné postřehy bez hlubší argumentace. Také německá literatura je v této otázce nejednotná. Fritz Richter ve svém díle Der Luxemburger Erbfolgestreit in den Jahren 1438–1443. In: Westdeutsche Zeitschrift für Geschichte und Kunst. Ergänzungsheft. Bd. 5. Trier 1889, s. 2, tvrdí, že Karel IV. určil, aby Lucembursko od Koruny české nikdy nebylo odtrženo, přičemž to se stalo vedlejší zemí této Koruny, a současně v poznámce upřesňuje, že tak učinil z důvodu ochrany vévodství před odtržením z Říše; tento svůj názor nijak nedokládá argumentačně ani zdroji. Naopak Ferdinand Seibt v Karl IV. Ein Kaiser in Europa, 1346 bis 1378. Süddeutscher Verlag, München 1978, s. 286, tvrdí, že Lucembursko bylo zcela mimo Korunu českou a bylo lénem německé Říše. Tento postoj zastává také Hedwig Sanmann von Bülow ve své práci Die Inkorporationen Karls IV. Ein Beitrag zur Geschichte des Staatseinheitsgedankens im späteren Mittelalter. In: Marburger Studien zur älteren deutschen Geschichte. Sv. II. 8, Marburg: N.G. Elwert, 194, s. 67, kde uvádí, že vedle Braniborska také Lucembursko bylo svázáno s Korunou českou pouze rodinnými úmluvami Lucemburků, jinak byla tato území zcela na ní nezávislá. Poslední dva uvedení němečtí autoři se již nezabývají vývojem za vlády Karlových nástupců, tedy finalizaci inkorporace neřeší. Avšak Heinz-Dieter Heimann ve Zwischen Böhmen und Burgund. Zum Ost-Westverhältnis innerhalb des Territorialsystems des deutschen Reiches im 15. Jahrhundert. In: Dissertationen zur mittelalterlichen Geschichte. Band 2. Böhlau Verlag Köln Wien, 1982, s. 167, Seibtův údaj nedůvodně rozšiřuje i na pozdější dobu, když tvrdí, že postoj Viléma Saského a Čechů z roku 1447 o příslušnosti Lucemburska ke Koruně české je státoprávně nepřesná. Téměř všechny práce bohužel této složité otázce věnují pouze pár slov bez hlubší argumentace.
- 3 Institut inkorporace našel uplatnění zejména za vlády Karla IV., který se inspiroval patrně jejím církevním vzorem. Na rozdíl od církve rozšířil jeho pojetí kromě vlastnického práva také na další věcná práva a z majetkového institutu se tak v jeho rukou stal státoprávní nástroj. K tomu zejména SANMANN von Bülow, H.: Die Inkorporation Karl IV., s. 34–66.
- 4 Tento příspěvek vznikl přepracováním a zkrácením textu diplomové práce obhájené 11. září 2013 na Právnické fakultě, viz STEHLÍK, Martin. Začlenění Lucemburska mezi země Koruny české. Praha: Diplomová práce. Právnická fakulta Univerzity Karlovy v Praze, 2013. Vedoucí práce Marek Starý. Dostupné z: <https://is.cuni.cz/webapps/zpp/detail/126039>.
- 5 Jan Lucemburský obdržel vládu v hrabství ještě za života svého otce Jindřicha VII. Ten se jí vzdal v létě roku 1309, aby se zbavil lenních povinností, které by mohly komplikovat jeho nové postavení římského krále. Poprvé se u Jana s titulem hraběte setkáváme 1. ledna 1310. Jan Lucemburský použil titul českého („zvoleného“) krále už druhý den po svatbě, nicméně sám svou vládu datoval až od korunovace. SPĚVÁČEK, Jiří. Jan Lucemburský a jeho doba, 1296–1346: K prvnímu vstupu českých zemí do svazku se západní Evropou. 1. vyd. Praha: Svoboda, 1994, s. 110, 128n., 137, 160.

- 6 Lucembursko nepatřilo dlouho do přední linie, a to jak z důvodu slabého hospodářství, tak také s ohledem na sváry silné šlechty, národnostně rozdělené na francouzsko-valonskou a německou. Hrabství mezi řekami Moselou a Mázou a pohořím Arden založil v 10. století hrabě Siegfried, který získal od trevírského kláštera sv. Maximina hrad Lucemburk. Po vyměnění jeho rodu v roce 1136 se země ujala sousední hrabata z Namuru, z nichž vynikla zejména hraběnka Ermesinda. S jejím nástupem na přelomu 12. a 13. století došlo k zásadnímu zvratu, upevnila panovnickou moc a zahájila smělou expanzi. Z počátku ovšem o dědictví málem přišla, když se Namuru se zmocnil henegavský hrabě Balduin IV. Promyšlenou sňatkovou politikou s Thibautem, hrabětem z Baru, a Walramem III., vévodou z Limburku a markrabětem z Arlonu, nakonec uhájila Lucembursko a z namurské části dědictví zejména hrabství Durbuy a La Roche. Tyto državy dále rozšiřovala, nejvýznamnějším přírůstkem ale bylo markrabství Arlon, které získala po smrti druhého manžela. Nicméně mnohem významnější Limbursko neudržela a právě o něj svedli její vnuci roku 1288 krvavou bitvu u Worringenu s brabantským vévodou, kde byli drtivě poraženi. Sňatky tak alespoň získali majetky v Henegavsku. Jeden z jejich vnučů, Walram, založil francouzskou větev rodu pánů z Ligny, později povýšených do hraběcího stavu. Korunou úspěchu bylo zvolení hraběte Jindřicha VII. samotným římským králem dne 27. listopadu 1308, čímž lucemburská hrabata zdaleka překonala prestiž sousedních knížat. Neméně významné bylo i zvolení jeho bratra Balduina trevírským arcibiskupem v prosinci 1307, který z pozice kurfiřta důrazně hájil zájmy lucemburského rodu. SPĚVÁČEK, J.: Jan Lucemburský, s. 53n, 65, 93.
- 7 Původ, rozsah a vývoj henegavských majetků není zatím uspokojivě objasněn. Počátky patrně začínají věnem Beatrix z Avesnes tvořící Dourlers, Tirimont a Consorre, které získal její prostřední syn Walram. Po jeho smrti v létě 1311 během italského tažení jeho bratra Jindřicha VII. musely připadnout jeho synovci Janovi Lucemburskému. Ten k nim totiž roku 1321 složil lenní slib henegavskému hraběti Janovi, pánu z Avesnes. Výčet majetků už je ovšem jiný: Aymeries, Pont-sur-Sambre, Dourlers, Raymes a Quartes. Tyto majetky pak rozšířil 1. dubna 1334 po upevnění východních hranic koupí panství Mirouart (Mirwart) od henegavského hraběte Viléma za 30 000 florénů. Vzápětí mu ale 30. dubna 1334 ostatní henegavské majetky zastavil za 70 000 florénů, přičemž se zde objevují nové statky: Haregny a Pontignies. Dále se dozvídáme o prodeji všech henegavských majetků za 50 000 kop turnosů 17. února 1335. Protože s těmito majetky počítala svatební smlouva z roku 1334 mezi Janem a Beatrix Bourbonskou, která s nimi po jeho smrti disponovala, musel Jan prodej odvolat nebo tyto majetky vykoupit, patrně na protest francouzské strany. Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae, Pars III (1311–1333), ed. Josephi Emler, Praha 1890 (RBM), č. 722–723; dále použity také: Pars IV (1333–1346), ed. Josephi Emler, Praha 1892; Pars V, fasc. 1 (1346–1348), ed. Blažena Rynešová, Praha 1958; Pars V, fasc. 2 (1348–1350), ed. Blažena Rynešová, Jiří Spěváček, Praha 1960; Pars VI, fasc. 1 (1355–1356), ed. Bedřich Mendl, Praha 1928; RBM IV č. 27, 36, 131; SPĚVÁČEK, J. Jan Lucemburský, s. 57, 172, 516.
- 8 V lednu 1334, kdy Brabantsové čelilo útoků sousedních knížat, se Jan zapojil útokem na Limbursko, kde dobyl hrad Herve a město Nolduc. Svých pozic se vzdal až po příměří zprostředkované francouzským králem Filipem VI. na jaře v Cambrai a 26. srpna 1334 v Amiens, kdy se svých nároků zřekl za finanční kompenzaci ve výši 160 000 zlatých reálů. SPĚVÁČEK, J. Jan Lucemburský, s. 515; REICHERT, Winfried. Johann der Blinde als Graf von Luxemburg, s. 169–196. In: Johann der Blinde, Graf von Luxemburg, König von Böhmen (1296–1346). Tagungsband der 9es Journées lotharingiennes, 22.–26. Oktober 1996. Luxembourg, Imprimerie Rapidpress 1997, s. 180; REICHERT, Winfried. Landesherrschaft zwischen Reich und Frankreich: Verfassung, Wirtschaft und Territorialpolitik in der Grafschaft Luxemburg von der Mitte des 13. bis zur Mitte des 14. Jahrhunderts. Trier: Verlag Trierer Historische Forschungen, 1993. Teil 1, 2 (1174 s.). Trierer historische Forschungen; Bd. 24, Teil 1, s. 324n; RBM IV č. 77, 82–84.
- 9 Tyto spory se přes četná jednání a ozbrojené střety nedařilo vyřešit, roku 1343 se Jan a Jindřich z Baru dohodli na spolupráci ve výkonu patronátů nad Verdunem. SPĚVÁČEK, J. Jan Lucemburský, s. 342; REICHERT, W. Johann der Blinde, s. 180n.
- 10 Arlon a La Roche byly podřízeny Brabantu ještě před jejich připojením k Lucembursku. Na Arlon vznášelo lenní svrchovanost rovněž arcibiskupství v Trevíru. Lenní slib českého krále brabantskému vévodovi Janu III. je datován k 18. březnu 1320, RBM III č. 571. V rámci narovnání nároků za matčino věno v lednu 1328 dosáhl Jan Lucemburský kromě finanční kompenzace také privilegium neskládat lenní slib po dobu držby královské hodnosti. V zimě 1338/1339 Jan vykonával funkci královského místodržícího v jihofrancouzské provincii Languedoc, SPĚVÁČEK, J. Jan Lucemburský, s. 424, 428, 538, REICHERT, W.: Landesherrschaft, Teil 2, s. 573n, 595n; RBM III č. 1408, 1411 a 1412.
- 11 Králem organizovaný sňatek mezi lucemburskou šlechtičnou Anežkou z Blankenheimu a Jindřichem z Lipé je ojedinělou záležitostí, SPĚVÁČEK, J. Jan Lucemburský, s. 423n.
- 12 Fontes rerum bohemicarum, Prameny dějin českých, Tom. IV., ed. Josef Emler, Praha 1884, s. 273.
- 13 BOBKOVÁ, Lenka. Velké dějiny zemí Koruny české. Sv. IV.a, 1310–1402. Vyd. 1. Litomyšl: Paseka, 2003, s. 136n.
- 14 To dokazuje také záznam kronikáře Jakuba z Echs popisující spor s namurskou hraběnkou Jolantou z Baru, která údajně prohlásila „že z takového králíčka si nemusí nic dělat“, čímž si vysloužila vojenský zákrok uraženého krále. Tento případ jasně dokazuje, že ani zdejší vládnoucí vrstva neměla o významu středoevropské monarchie valně povědomí. Nutno dodat, že král skutečně ani nemohl Čechy pro jejich vzdálenost využít, daleko větší význam tak mělo v této oblasti spojenectví s Francií. FANTYSOVÁ, J.: Lucembursko, s. 296.

- 15 Také francouzské majetky Jana Lucemburského nejsou zatím podrobně popsány. Nejdříve získal od Filipa VI. darem v únoru 1328 v Paříži palác Nesle, zvaný následně Hôtel de Boheme. Roku 1334 pak výše zmíněné majetky. O dalších statcích se dozvídáme v souvislosti s udělením jejich správy Beatrix, kdy jí roku 1340 král přenechává Mehun-sur-Yevre, Marsy, Paudy a Creil a ona mu za to přenechává k dispozici její věnné příjmy. Roku 1344 jí pak přenechává správu zbylých francouzských držav, tedy Nannay, Bailly, Condren a Faillouë, kde opět můžeme sledovat nová jména. SPĚVÁČEK, J. Jan Lucemburský, s. 430; FANTYSOVÁ, J. Lucembursko, s. 295, 298–299.
- 16 Bližší informace o svatbě překvapivě nejsou. Datum svatby se odhaduje na základě vydání dispense papeže Benedikta XII. ze dne 9. ledna 1335, který ji však antidatoval zpětně k 5. lednu 1335, právě k tomuto druhému datu.
- 17 Pokud by Beatrix zemřela bez potomků, věno by se vrátilo zpět. Pokud by však přežila svého manžela, ponechala by si jej jako dědictví. Nadále však tyto statky podléhaly svrchovanosti hrabat z Clermontu. Obě strany se rovněž zavázaly, že v případě nižšího výnosu zmíněných statků bude zajištěna další náhrada.
- 18 Zvláště zmíněné probošství Poilvache tvořilo severovýchodní baštu lucemburského hrabství i hranic s hrabstvím Namur, jehož bylo také původně součástí. Tuto část nakonec hraběnka Ermesinda a její následovnici uhájili. V září 1334 jeho část ovšem král Jan zastavil namurské hraběnce Marii z Artois a již se k Lucembursku zpět nevrátilo, když Václav Lucemburský roku 1356 rezignoval na výkupní práva. RBM IV č. 85; REICHERT, W. Landesherrschaft, Teil 2, s. 615n; BERTHOLET, Jean. Histoire ecclésiastique et civile du Duché de Luxembourg et Comté de Chiny. Quatrième Partie, Depuis Wenceslas, premier Duc de Luxembourg. Tome 7. Luxembourg: Chez Andre Chevalier, Imprimeur de Sa Majesté la Reine de Hongrie & de Boheme, & Marchand Libraire, 1743, s. 28n.
- 19 RBM IV č. 112, 198, 296, 517; Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae, Sv. VII (1334–1349), ed. P. Chlumecy, J. Chytil, Vincenz Brandl, Brno 1858–1868 (CDM), č. 80; dále použity Sv. VIII (1350–1355), ed. Vincenz Brandl, Brno 1874; Sv. XI (1375–1390), ed. Vincenz Brandl, Brno 1885; Sv. XII (1391–1399), ed. Vincenz Brandl, Brno 1890; Sv. XIII (1400–1407), ed. Vincenz Brandl, Brno 1897; Sv. XIV (1408–1411), ed. Bertold Bretholz, Brno 1903; BERTHOLET, Jean. Histoire ecclésiastique et civile du Duché de Luxembourg et Comté de Chiny. Troisième Partie, Depuis Sigéfroy, premier Comte de Luxembourg. Tome 6. Luxembourg: Chez Andre Chevalier, Imprimeur de Sa Majesté la Reine de Hongrie & de Boheme, & Marchand Libraire, 1743, s. XXVJ an., XXXVJ an.; FANTYSOVÁ, J. Lucembursko, s. 294–295, 300n.
- 20 RBM IV č. 806; FANTYSOVÁ, J. Lucembursko, s. 306; SPĚVÁČEK, J. Jan Lucemburský, s. 545.
- 21 Clo z Bacharachu bylo reliktem původně se slibně rozvíjejícího panství v Porýní nedaleko Lucemburska, které se naskytlo spojenectvím s římským králem Ludvíkem Bávorem. Namísto slibovaného celního hradu Kaub u Oberweselu obdrželi 17. prosince 1314 král Jan společně se strýcem Balduinem, trevírským arcibiskupem, náhradou za své služby ve výši 30 000 hřiven halerů do zástavy říšská cla v Antverpách, která měla být vyplácena z cla v Bacharachu, a k zajištění jim bylo zastaveno samotné město a nedaleké hrady Stahlberg, Stahleck a Braunschorn. V únoru 1320 pak byla po navýšení dlužné částky zástava rozšířena o polovinu města Rheinböllen a údolí na Rýnu. Součástí zástavy byla i obec Steg (Steege) jak vyplývá z Janova listu v říjnu 1320. V říjnu 1322 bylo držení této zástavy pojištěno dalším navýšením dlužné částky. K tomu přibylo zastavení města a hradu Kaiserslautern a hradu Wolfstein za 10 000 hřiven stříbra, toto zboží však Jan převedl v srpnu 1332 na Balduina. V srpnu 1330 Ludvík Bavor zastavil králi další porýnské zboží v hodnotě 7200 hřiven stříbra, a to hrady a města Kaiserburg, Bliksberg, Türkheim a Münster ležící v Alsasku, výměnou za Altenburg, Zwickau a Chemnitz. Ludvík Bavor několikrát žádal uvolnění těchto zástav, s čímž král Jan souhlasil pouze po zaplacení dluhů. Nakonec však císař Ludvík během vyostření sporů dobyl Kaiserburg (Kaysersberg) a Bliksberg (Plixburg), jak vyplývá z jeho prohlášení v květnu 1336. Přesto český král je ještě v srpnu 1336 vyzýval k poslušnosti. Ve sporném lenním slibu z 20. března 1339 se pak už hovoří pouze o Bacharachu a zřeknutí se dobytého Keysersperku (Kaysersberg). Nicméně Stahlberg, Stahleck, Braunschorn, Steg a Rheinböllen Jan a Balduin drželi nadále, jak vyplývá v srpnu 1342 z dohody s porýnskými falckrabími, na které Ludvík Bavor převedl již roku 1338 výplatní práva, o převodu těchto zástav po jejich smrti. Osud alsaských zástav není objasněn. SPĚVÁČEK, J. Jan Lucemburský, s. 213, 288n, 296, 322n, 363n, 469, 502; ŠUSTA, Josef. Karel IV. Otec a syn 1333–1346. In: České dějiny, Díl 2. Část 3., 1. vyd. Praha: Jan Laichter, 1946, s. 223; BOBKOVÁ, L. Velké dějiny IV. a, s. 45n; RBM III č. 234, 563, 623, 726, 801, 809, 1677, 1926 a RBM IV č. 325, 587, 662, 1168; Regesta Imperii (RI), č. H. 2 n. 267, dostupné na: <http://www.regesta-imperii.de>, odpovídá v knižní podobě sv. VII, Ludwig der Bayer (1314–1347); sv. VIII, Karl IV. (1346–1378); sv. X Regg. Pfalzgrafen, Ruprecht I. (1400–1410); sv. XI, Sigmund (1410–1437).
- 22 RBM IV č. 819; BERTHOLET, J. Histoire 6, s. XXXIX an.
- 23 Mezi ně měly patřit i lucemburské signorie v severoitalské Lombardii a alpské državy tvořené Tyrolskem a Korutany. Tyto projekty nicméně nakonec ztroskotaly zejména pro odpor místních elit, svoji roli ale sehrál i nesouhlas císaře Ludvíka Bavora. BOBKOVÁ, Lenka. Územní politika prvních Lucemburků na českém trůně. Ústí nad Labem. Acta Universitatis Purkynianae. Philosophica et historica., Studia historica., I/1, Pedagogická fakulta UJEP, 1993, s. 51n.
- 24 FANTYSOVÁ, J. Lucembursko, s. 307n; SPĚVÁČEK, J. Karel IV., s. 149n.
- 25 Úplné znění viz Monumenta Germaniae historica, Legum sectio IV: Constitutiones et acta publica imperatorum et regum, tomus VIII (1345–1348), ed. Karl Zeumer, Richard Salomon, Hannover 1910–1926 (MGH), č. 2; dále použity tomus IX (1349), ed. Margarete Kühn, Weimar 1974–1977; tomus XI (1354–1356), ed.

- Wolfgang D. Fritz, Weimar 1978; RBM IV. č. 1674, 1675; SPĚVÁČEK, J. Karel IV., s. 183n; FANTYSOVÁ, J. Lucembursko, s. 311n.
- 26 MGH Const. VIII č. 40.
- 27 RBM IV č. 1713; CDM VII č. 663; SPĚVÁČEK, J. Karel IV., s. 191n; FANTYSOVÁ, J. Lucembursko, s. 315.
- 28 RBM IV č. 1717; FANTYSOVÁ, J. Lucembursko, s. 315.
- 29 Kromě již zmíněných henegavských, francouzských a porýnských držav se Jan Lucemburský snažil především upevnit postavení svého hrabství získáváním četných leníků. Rovněž se zpočátku snažil konsolidovat hraběcí moc rozšiřováním hraběcího majetku, nicméně později mu naopak posloužil jako zástava na jeho nákladné vojenské podniky a není neobvyklé, že je zastavoval i svým sousedům, se kterými jinak válčil, viz průběžně SPĚVÁČEK, J. Jan Lucemburský. Touto cestou rostla i moc lucemburských stavů, což se projevilo v Janově svatební dohodě a závěti, kde se na ně obrací coby garanta jeho vůle. Po rezignaci na Limbursko se Jan spokojil se získáváním menších majetků v okolí hrabství, např. Damvillers, Orchimont aj. Nejvýznamnějšími zisky byla panství Ivoix (Ivoix, Carignan) a Virton koupených od hrabat z Chiny, kteří se následně i podvolili lucemburské svrchovanosti. Náklady na tato panství byly 100 000 zlatých reálů, což byla cca třetina ze všech nákupů. Autor dále udává, že tolik prostředků západní državy negenerovaly, takže mohlo hrabství profitovat příležitostně i z českých příjmů. REICHERT, W. Johann der Blinde, s. 181.
- 30 Ke zvolení římským králem došlo v Rhens 11. července 1346, boj se svrženým římským králem Ludvíkem Bavorskem však trval až do jeho smrti 14. října 1347 a poté pokračoval i s dalšími členy rodu Wittelsbachů. Korunovace se konala v Cáchách dne 25. července 1349. SPĚVÁČEK, J. Karel IV., s. 182–219.
- 31 Beatrix Bourbonská navíc byla záměrně zcela vytlačena z jakékoliv možnosti ovlivňovat politiku a správu v Lucembursku. Nicméně jí byly nejen 11. prosince 1346 potvrzeny věnné příjmy, ale o den později získala vdovský důchod zajištěný na majetcích v Henegavsku, a to i s ohledem na výchovu Václava. Ponechala si i otcovu věno v Creil, který roku 1374/1375 prodala francouzskému králi. Na druhou stranu se kvůli vyplácení věnných příjmů dostávala do sporu s Balduinem Lucemburským a nejednou byla nucena si stěžovat i papeži. FANTYSOVÁ, J. Lucembursko, s. 307n, 330n.
- 32 Tamtéž, s. 328n; WÜRTH-PAQUET, François-Xavier. Table chronologique des chartes et diplômes relatifs à l'histoire de l'ancien comté de Luxembourg. Règne de Charles IV, roi des Romains et comte de Luxembourg. – 26 août 1346 – mars 1352, s. 1–72. In: Publications de la Section historique de l'Institut de sa Majesté le Roi Grand-Duc, vol. 23, Luxembourg 1868, s. 2.
- 33 Tamtéž, s. 1n, 6, 7. První citace se objevila v listinách ze dne 18. a 20. září 1346, kterou potvrzoval starší otcovy zástavy vůči trevírskému arcibiskupství, druhá pak z 28. září 1346 týkající se alsaské jurisdikce.
- 34 Archivum Coronae regni Bohemiae, Tomus II (1346–1355), ed. Venceslaus Hrubý, Praha 1928 (ACRB) č. 47.
- 35 Nicméně vedle Lucemburska, Čech a Polska (Slezska) je zařazena i Morava. Také v jejím případě si Karel IV. dočasně osvojil dědičná práva, byť je nikdy jako v případě Lucemburska neformuloval, a to do doby než právně zakotvil vztah Moravy k Čechám. RBM V/1 č. 249; RI VIII č. 401.
- 36 Stalo se tak při prodeji hradu Durbuy roku 1348 lutyšskému biskupovi Englebertu z Marck a možná i při zástavě celého Lucemburska Balduinovi. WÜRTH-PAQUET, F. X. Table 23, s. 31 č. 114, s. 42 č. 169.
- 37 Dne 11. července 1350 zmocňuje prastrýce Balduina k vyjednávání s Beatrix Bourbonskou o jejím vdovském důchodu a s bratrem Václavem o jeho nástupnických právech. Tamtéž, s. 3.
- 38 Tamtéž, s. 2. Názor F. X. Würth-Paqueta přebírá rovněž i FANTYSOVÁ, J. Lucembursko, s. 337, avšak v novější práci Venceslas de Bohême, s. 63n, připouští, že Karel Václava minimálně „využil“ pro uzurpaci administrativy a příjmů hrabství.
- 39 K úloze závěti panovníků ve středověku SCHMIDT, Hans-Joachim: „... jako bychom ještě žili...“ Politický rozměr vladařských testamentů 13. století, s. 3–19. In: Časopis Matice moravské 122, č. 1, 2003, s. 3–19.
- 40 Zbavení se těchto majetků mělo ovšem jiné příčiny než sestřino věno. Novopečený římský král nehodlal být leníkem francouzské koruny z titulu držby těchto majetků a podryvat tak svoji autoritu. Rovněž svůj vliv měla francouzská podpora jeho protivníka v boji o římský trůn, císaře Ludvíka Bavora. Vztahy s Francií poznamenala také smrt manželky Blanky z Valois v srpnu 1348 a o rok později podivná smrt sestry Jitky-Bonny. V průběhu roku 1348 se Karel IV. pak i málem zúčastnil anglického tažení proti Francii. Důsledkem byl také zákaz vychovávat Václava Lucemburského na pařížském dvoře. Tyto a další události měly nakonec za následek Karlův značně rezervovaný postoj k Francii v průběhu celé jeho vlády a na její úkor se demonstrativně snažil na francouzsko-říšských hranicích obnovovat říšská práva. FANTYSOVÁ, J. Lucembursko, s. 316–320, 327.
- 41 Karel IV. dne 18. září 1346 při potvrzení Janovy zástavy z 3. června 1346 rezignoval na právo pohraniční hrady vykoupit. Následně u pohraničních hradů Freudenburg, Freudenstein, Koppe a Bübingen a zejména markrabství Arlon připustil trevírskou lenní svrchovanost a zakázal na míli od hranic s arcibiskupstvím budovat hrady. Arcibiskup Balduin patrně po odporu šlechty deklaroval v listopadu 1346 právo zastavené majetky zpět vykoupit, Tamtéž, s. 328n. Blíže nespecifikované lucemburské hrady byly zastaveny i římskému falckraběti Ruprechtovi st., který v říjnu 1353 svoluje k jejich vyplácení, viz ACRB II č. 287. K hradu Durbuy viz dřívější poznámka.
- 42 RI VIII č. 6462; WÜRTH-PAQUET, F. X. Table 23, s. 3.
- 43 Tyto majetky měl v zástavním držení Reinhard ze Schönau, finančník Jana Lucemburského. O rozsahu zástavy informuje listina ze 17. dubna 1348, kdy se dědicové Arnolda z Arlonu, rovněž významného finančníka

- a držitele řady zástav, zavazují ke spolufinancování výkupu těchto zástav pod hrozbou konfiskace dědictví za údajné účetní podvody Arnolda z Arlonu. Do 6. května 1348 byla většina dluhů uhrazena a ze zástavního držení vyplaceno La Roche, jak vyplývá z listiny z tohoto dne, kde toto hrabství již není jmenováno. Na uhrazení těchto závazků se podílel rovněž i Balduin Lucemburský, kterému je právě La Roche Karlem 9. června 1348 zastaveno. Zbýlé zástavy jsou vyplaceny v následujících měsících. Úplné znění listiny MGH Const. IX č. 140; regest RI VIII č. 845; REICHERT, W. Landesherrschaft, Teil I., s. 498n, 518n; WÜRTH-PAQUET, F. X. Table 23, s. 34 a 35 č. 129, 134 a 135.
- 44 V listinách se jako měrná jednotka stříbra objevuje marka, která byla ekvivalentní východoevropské hřivně. Současně dle přepočtu vyjádřeného přímo v listinách byla marka rovněž ekvivalentní kopě pražských grošů. K přepočtu na malé florény FANTYSOVÁ, J. Lucembursko, s. 315; REICHERT, W. Landesherrschaft, Teil I., s. 522.
- 45 Dle listiny z 10. února byly právě za tyto náklady zastaveny pohraniční hrady Janem Lucemburským 3. června 1346; 6 000 hřiven stříbra odpovídá částce 30 000 florénů.
- 46 Úplné znění RBM V/2 č. 595 a 599; shodně regesta v CDM VII č. 909 a 910 a RI VIII č. 847 a 855.
- 47 Úplné znění MGH Const. IX č. 145; regest RI VIII č. 856; FANTYSOVÁ, J. Lucembursko, s. 332, přise o zastavení pouze příjmů z Lucemburska a La Roche, což opravuje v novější práci Wenceslas de Bohême, s. 63n; REICHERT, W. Landesherrschaft, Teil I., s. 521n; WÜRTH-PAQUET, F. X. Table 23, s. 41n, nicméně s obsahově rozporujícími si se záznamy.
- 48 MGH Const. IX č. 146; WÜRTH-PAQUET, F. X. Table 23, s. 45 č. 183.
- 49 17. února 1349 příkaz Thionvillu (Diedenhofen) a 18. března (v textu duben) 1349 Ivoix a Virton, MGH Const. IX č. 141 a 142; WÜRTH-PAQUET, F. X. Table 23, s. 46 č. 187–8.
- 50 Do tohoto časově logického rámce nespadá listina ze 17. února 1348, kterou Balduin potvrzuje Karlovi zmíněné zástavy a jeho právo je vyplatit. V obsahu se shoduje s listinami z února 1349, nicméně k datu této listiny Balduin zástavami La Roche ad. ještě nedisponoval, viz předchozí poznámky. Datace by tedy spíše odpovídala roku 1349. Je tedy zapotřebí analýza pravosti, popř. chybovosti. CDM VII č. 753, úplné znění ACRB II č. 47, popř. fotokopie originálu z Archivu České koruny, ev. č. 294 dostupné na: <http://www.mom-ca.uni-koeln.de/mom/CZ-NA/ACK/294/charter>.
- 51 FANTYSOVÁ, J. Lucembursko, s. 336n.
- 52 Sňatek byl zcela v režii Beatrix Bourbonkové, byť pod dohledem francouzského krále Filipa VI. Za pomoci svého bratra Petra Bourbonského přesvědčila brabantskou stranu o výhodnosti vzájemného spojení a rovněž oba spolu s řadou spojenců garantovali obvěnění Jany Brabantské po dobu než se Václav Lucemburský ujme vlády ve svých zemích. Právě tato skutečnost sňatek nejvíce oddalovala. Úplné znění satební smlouvy WÜRTH-PAQUET, F. X.: Table 23, s. 3, 65n; FANTYSOVÁ, J. Lucembursko, s. 320–327, 337–340; REICHERT, W.: Landesherrschaft, Teil I., s. 523.
- 53 8. února 1354 Karel IV. nařizuje obyvatelům La Roche poslouchat Václava Lucemburského, WÜRTH-PAQUET, François-Xavier. Table chronologique des chartes et diplômes relatifs a l'histoire de l'ancien comté de Luxembourg. Règne de Wenceslas de Bohême, comte, puis duc de Luxembourg. 1352–1383, s. 1–202. In: Publications de la Section historique de l'Institut de sa Majesté le Roi Grand-Duc, vol. 24 (2), Luxembourg 1869, s. 17 č. 59; FANTYSOVÁ, J.: Lucembursko, s. 341.
- 54 FANTYSOVÁ, J. Lucembursko, s. 344n.
- 55 Mehun-sur-Yevre, Condren a Faillouël a rovněž příslib paláce v Paříži. Francouzské majetky později rozšířil o Vailly sur Aisne a Coulommiers en Brie. FANTYSOVÁ-MATĚJKOVÁ, Jana. Zapomenutý vévoda. Václav Lucemburský (1337–1382), s. 34–37. In: Dějiny a současnost, roč. 32, č. 1, 2010, s. 36.
- 56 Nejstarším zjištěným zdrojem této mylné interpretace je zatím překvapivě KAPRAS, Jan. Právní dějiny zemí koruny České. Díl 2, Dějiny státního zřízení. Část 1, Doba předbělohorská, Praha: Česká grafická unie, 1913, s. 127. Tohoto omylu se drží rovněž i SPĚVÁČEK, J. Karel IV., s. 274, 300n, který toto stanovisko rozvádí ještě o 16 let později v článku Fenomén dualismu ve státoprávním profilu Svaté říše římské doby Karla IV., s. 37–64. In: Český časopis historický 93, č. 1, 1995, s. 55, kde s aktem povýšení mylně spojuje akt inkorporace Lucemburska ke Koruně české, což dokladuje dědickým právem českých králů. Ty však vycházejí až později z rodinné dohody, jak bude dále pojednáno.
- 57 BERTHOLET, J. Histoire 7, s. 5, s. VII.; MGH Const. XI č. 96; regest RI VIII č. 1807; FANTYSOVÁ, J. Lucembursko, s. 342–344.
- 58 Ludvík z Male měl především zájem o město Mechelen a Jana Brabantská byla ochotna mu jej přenechat, proti čemuž se ovšem postavily stavy. Flanderský hrabě následně vrhnul do Brabantska, které z větší části ovládl a nechal si zde holdovat. Jana s Václavem tak zatím ovládali pouze Limbursko. V závěru roku 1356 ovšem využili odjezdu hraběte Ludvíka do Francie a Brabantsko dobyli. KAVKA, František. Vláda Karla IV. za jeho císařství (1355–1378): (Země České koruny, rodová, říšská a evropská politika). 2 sv., 1. vyd. Praha: Karolinum, 1993, I. díl, s. 89n; FANTYSOVÁ, J. Zapomenutý vévoda, s. 34n; FANTYSOVÁ, J. Wenceslas de Bohême, s. 155n.
- 59 Karlovo diplomatické úsilí na vytvoření protiflanderské koalice nebylo úspěšné, Václav s Janou tak před válkou dali přednost mírovému arbitrárnímu řešení. Rozhodce Vilém V. Henegavského vyhlásil 4. června 1357 v Athu nález, ve kterém flanderský hrabě získal Mechelen a přístav Antverpy a doživotní titul brabantského vévody. Údajně si také dle kronik vymohl nástupnické právo v případě smrti bezdětné Jany Brabantské, čím by se předchozí dohoda s Karlem IV. anulovala. Jak bude ovšem v budoucnu patrné, čeští králové se

- k dědičným právům na Brabantsko a Limbursko hlásili. Ani Karlovy následné diplomatické snahy tento výsledek zvrátit, zejména využitím sporů mezi Flandry a Anglií, rovněž nebyly úspěšné. Roku 1358 Václav a Jana dokonce vyjednávali o přijetí anglické svrchovanosti nad Brabantskem, nicméně samotné brabantské stavy se s nálezem smířily a válku odmítaly. KAVKA, F. *Vláda Karla IV.*, I. díl, s. 99n, 110, 114, 122, 143.
- 60 BERTHOLET, J. *Histoire* 7, s. 27n, XVJ an. Právě regest v RBM VI/1 č. 528 je svou stručností zavádějící a umožňuje zmíněnou mylnou interpretaci. Dědictví Lucemburska tvrdí např. FANTYSOVÁ, J. *Zapomenutý vévoda*, s. 36; KAVKA, F. *Karel IV.*, s. 215.
- 61 Václav Lucemburský expandoval zejména v údolí řeky Mázy, aby zajistil územní spojení mezi svými državami. Snažil se ovládnout zvláště strategické panství Looz tvořící spojnicí mezi Limburskem a Brabantskem. Toto panství ovšem roku 1361 ovládlo lutyšské biskupství a jeho pán Arnold z Loozu a Rummen jej nedokázal zpět získat. Právě kvůli financování války s biskupstvím prodal hrabství Chiny, patrně za 16 000 zlatých dle kvitance z 16. srpna 1364. Po neúspěšném zákroku samotného Karla IV. pak prodal svá práva k Loozu rovněž lucemburskému vévodovi, který ovšem panství nedokázal získat. Úspěšnější tak byl v případě panství Valkenberg (Falkenberg) a menších zisků na úkor vévodství Jülich a Geldern. K samotnému Lucembursku v únoru 1378 připojil ještě panství Schönecken. V budoucnu však na tyto zisky vznikl mezi Brabantskem a Lucemburskem spor o to, komu náleží. Tamtéž, s. 46n, 50.; QUICKE, Fritz. *Les Pays-Bas la veille de l'unification bourguignonne* (1356–1384), Bruxelles 1947, s. 112n, 126n; WÜRTH-PAQUET, F. X. *Table* 24(2), s. 91 č. 419, 92 č. 427, s. 168 č. 804; Fautysová, J.: *Wenceslas de Bohême*, s. 241n.
- 62 *Codex iuris Bohemici*, Tomi II, pars I (1306–1378), ed. Hermenegildi Jireček, Praha 1896 (CIB), č. 569; RI VIII č. 445; WÜRTH-PAQUET, F. X. *Table* 24(2), s. 104 č. 495 s podstatnými nepřesnostmi v subjektu, kde namísto českého krále je uvedena Koruna česká, a v předmětu, kde vedle Lucemburska je uvedeno i Brabantsko. Tuto nepřesnost však částečně přebírá od *Codex Germaniae Diplomaticus*, sv. I, II, ed. Lünig, Johann Christian, Frankfurt am Main und Leipzig 1732–1733 (CGD), s. 1307, který také v titulku nepřesně listinu interpretuje, Koruna česká je zde ale zmíněna v jiné souvislosti.
- 63 Nově zajištěno na hrabství La Roche (Rupe) a Chiny včetně měst Ivoix a Virton a v Henegavsku na panství Aymeries, viz BERTHOLET, J. *Histoire* 7, s. XXXVJ; WÜRTH-PAQUET, F. X. *Table* 24(2), s. 108 č. 524 a 525.
- 64 FANTYSOVÁ, J. *Zapomenutý vévoda*, s. 36; KAVKA, F. *Vláda Karla IV.*, II. díl s. 130n, 139n, 177
- 65 Henegavské majetky Emries (Aymeries), Pons, Sart, Dourler a Remis (Raymes). Tamtéž, s. 140n; RI VIII č. 5091; WÜRTH-PAQUET, F. X. *Table* 24(2), s. 140 č. 656.
- 66 KAVKA, F.: *Vláda Karla IV.*, II. díl, s. 208; CDM XI č. 92; WÜRTH-PAQUET, F. X. *Table* 24(2), s. 150 č. 706, s. 156 č. 739, s. 173 č. 839.
- 67 DYNTER, Edmond a WAUQUELIN, Jean. *Chronique des ducs de Brabant*, Tome 3, Bruxelles: M. Hayez 1857, s. 83–90, kde je i latinský překlad; francouzský překlad viz BERTHOLET, J. *Histoire* 7, s. XXXVIII; regesta viz WÜRTH-PAQUET, F. X. *Table* 24(2), s. 166 č. 802; CIB II/1 č. 662; fotokopie listiny na internetové adrese <http://www.mom-ca.uni-koeln.de/mom/CZ-NA/ACK/1212/charter>.
- 68 Karlovo prohlášení viz DYNTER, E. *Chronique* III, s. 86; francouzský překlad Václavova prohlášení viz BERTHOLET, J. *Histoire* 7, s. XXXIX an.; prohlášení stavů viz CGD I, s. 1389n; regesta WÜRTH-PAQUET, F. X. *Table* 24(2), s. 169–170 č. 808, 809 (zde nepřesně uvedeno, že města souhlasí se spojením vévodství a Koruny české, což z úplného znění nevyplývá), 811–813; prohlášení stavů dostupná rovněž na internetu viz předchozí poznámka (pod č. 1213 a 1214).
- 69 RI VIII č. 5864 a 5865; SPĚVÁČEK, J. *Karel IV.*, s. 473.
- 70 Ke koncepci bohemocentrismu SPĚVÁČEK, J. *Karel IV.*, s. 262n, 292n.
- 71 S pojmem a koncepcí „územního mostu“ přichází HOFMANN, Hanns Hubert. *Karl IV. und die politische Landbrücke von Prag nach Frankfurt am Main*, s. 51–74. In: *Zwischen Frankfurt und Prag*. München 1963. Nicméně se domnívám, že konečným cílem nebyl pouze Frankfurt n. M., ale propojení s Lucemburskem.
- 72 První léno na Mohanu získal spíše náhodně již Jan Lucemburský od Rudolfa z Wertheimu, který mu roku 1329 podřídil hrad Königheim. Karlovi IV. pak jeho nástupce podřídil roku 1362 i rodové sídlo Wertheim. Další četné državy získal díky spojenectví s biskupem ve Würzburgu Albrechtem z Hohenlohe. Nejbliže k Frankfurtu n. M. získal roku 1372 lenní slib k hradu Babenhausen od Oldřicha z Hanau. K tomuto tématu zejména BOBKOVÁ, L. *Územní politika*, s. 79n; BOBKOVÁ, Lenka. *Soupis českých držav v Horní Falci a ve Francích za vlády Karla IV.*, s. 169–228. In: *Sborník archivních prací* 30, č. 1, Praha 1980, s. 169–228.
- 73 Mohučský arcibiskup Gerlach Nasavský zastavil 19. prosince 1353 Karlu IV. za jeho pomoc v boji o arcibiskupský úřad města a hrady Oppenheim, Odernheim, Schwarzberg, Ober- a Nieder-Ingelheim, Winterheim a Nierstein s výkupní částku 71 000 zlatých, viz ACRB II č. 315. Králi nicméně tyto zástavy spíše posloužily jako další zdroj příjmů a dále je ihned zastavil městům Mohuč, Worms a Špýr, viz RI VIII č. 2555 a 2626. Tyto zástavy král dovolil arcibiskupu Gerlachovi 30. března 1367 vykoupit, ovšem o rok později povolení odvolal s ohledem na jeho nepřátelství, viz RI VIII č. 4514–16 a 4585. Zmíněné zástavy pak nakonec Karel IV. v letech 1375–78 přenechal rýnským falckrabím, viz RI VIII č. 5460–1, 5566 a 5871. KAVKA, F. *Vláda Karla IV.*, II. díl, s. 50, 66 a 178.
- 74 Dle záznamu v CIB II/1 č. 491 podřídil Filip z Isenburgu 16. března 1361 Karlu IV. hrad a město Villmar východně od Koblenze, resp. Limburg am Lahn. Tento záznam je zpochybňován s ohledem na skutečnost, že páni z Isenburgu obdrželi o rok dříve toto zboží jako říšské léno, viz BOBKOVÁ, L. *Soupis českých držav*, s. 225. Nicméně dle *Archiv Koruny české*, sv. 5, *Katalog listin z let 1378–1437*, ed. Antonín Haas, Praha

- 1947 (AKČ), č. 47 dne 20. prosince 1384 skládá lenní slib Eberhard z Isenburgu Václavu IV. jako českému králi k Villmar a nově i k hradu Grenzsau ležícímu severně od Koblence u rodového sídla Isenburg. Fotokopie dostupná na: <http://www.mom-ca.uni-koeln.de/mom/CZ-NA/ACK/1263/charter>. V této oblasti navíc Karel IV. získal lenní slib i od pánů z Westerburgu, který mu složil jejich představitel Reinhard v červnu 1349, ovšem jako lucemburskému hraběti, takže nyní byli lenníci Václava Lucemburského, viz ACRB II č. 114.
- 75 KAVKA, F. *Vláda Karla IV.*, I. díl, s. 56; BOBKOVÁ, L. *Územní politika*, s. 82.
- 76 ACRB II č. 60.
- 77 Také KAVKA, F. *Karel IV.*, s. 150, se domnívá, že zahrnutí Lucemburska do dědičné podstaty mohlo být snad i projevem záměru jej následně připojit ke Koruně české coby léno. Dále ACRB II č. 124 (pod tímto číslem obě listiny z 1349–51); popř. také v CDM VII č. 980 a 981; CDM VIII č. 74 a 317; KAVKA, F. *Vláda Karla IV.*, I. díl, s. 41n; FANTYSOVÁ, J. *Lucembursko*, s. 335n a nově Wenceslas de Bohême, s. 103n.
- 78 V původním znění návrh zemského zákoníku *Maiestas Carolina* z roku 1355 tohoto pojmu neužívá, a to ani v čl. VI. o nezczitelných hradech a městech, byť se jedná také o místa v Horní Lužici, Slezsku a Horní Falci, podřízená Koruně české. BLÁHOVÁ, Marie a Richard MAŠEK. *Karel IV.: státnické dílo*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2003, s. 169n, 282; BOBKOVÁ, L. *Poměr korunních zemí k Českému království*, s. 22.
- 79 SPĚVÁČEK, J. *Karel IV.*, s. 458n. Tato formulace se objevuje v obou verzích testamentu, úplné znění první verze viz SCHLESINGER, Ludwig. *Eine Erbtheilungs- und Erbfolgeordnungsurkunde Karls IV.* In: *Mitteilungen des Vereins für Geschichte der Deutschen in Böhmen (MVGDB)*, Bd. 31, Prag 1893, s. 5n; znění druhé verze viz QUICKE, Fritz. *Un testament inédit de l'empereur Charles IV.*, s. 256–277. In: *Revue belge de philologie et d'histoire*. Tome 6, Bruxelles 1927, s. 265n. Poslední jmenovaný autor na s. 257n. vyvozuje z Karlovy okamžitě výpravy do Lucemburska po vyhlášení druhé verze testamentu, že vévodství bylo určeno jako léno Koruny české jeho nedávno narozenému synovi Jindřichovi, jehož dědičný podíl nebyl záměrně specifikován. Jde o nepodloženou spekulaci, která navíc padá s brzkou smrtí tohoto potomka.
- 80 ACRB II č. 91, 92, 129 a 130; FANTYSOVÁ, J. *Lucembursko*, s. 335n, si klade otázku, zda jde v této listině o územní význam Koruny české.
- 81 Roku 1373 pak Václav IV. užíval jinou pečeť, která nicméně obsahuje stejné tituly, byť v jiném pořadí. ADAMOVIČ, Karolína. *K heraldické výzdobě Staroměstské mostecké věže*. Právnický historický pohled, s. 44–62. In: *Pražský sborník historický* 15, Praha 1982, s. 50; KAVKA, F. *Vláda Karla IV.*, I. díl, s. 195, 201n; SPĚVÁČEK, Jiří. *Václav IV. 1361–1419: K předpokladům husitské revoluce*. Vyd. 1. Praha: Svoboda, 1986, s. 43n, 51n.
- 82 Lucemburský erb se někdy vyskytuje i v podobě modrobílého pruhování. V případě ostatních erbů se jedná o erby Českého království, Markrabství moravského a dolnolužického, budyšínské a zhořelecké marky, slezských knížectví Vratislavsko, Svidnicko a Nissko. Také v dalších heraldických výzdobách, např. na hradě Točník, můžeme vidět erb Lucemburska po boku zemí Koruny české. ADAMOVIČ, K. *K heraldické výzdobě*, s. 44n. Zařazení lucemburského erbu zmiňuje i FANTYSOVÁ, J. *Wenceslas de Bohême*, s. 123, byť spíše jako projev dynastické a politické jednoty.
- 83 Dále byly na praporech zastoupeny Budyšínsko, Zhořelecko, Dolní Lužice, Braniborsko, Svidnicko, Vratislavsko, Čechy a Svatá říše. Tamtéž, s. 47n; KAVKA, F. *Vláda Karla IV.*, II. díl, s. 240n.
- 84 BOBKOVÁ, L. *Velké dějiny IV.a*, s. 457.
- 85 Především zakazovala oddělení volitelského hlasu od území, resp. jeho vlastníka, a narušení územní integrity tohoto knížectví. Nutno ovšem současně dodat, že ani tvůrce tohoto zákona Karel IV. si s jeho dodržováním těžkostí nedělal. Roku 1373 při koupi Braniborska ponechal jeho dosavadnímu vlastníkovi markraběti Otovi doživotně kurfiřtský hlas a ve svých závětech samotné Braniborsko rozdělil mezi své dva syna Zikmunda a Jana Zhořeleckého. BLÁHOVÁ, M. – MAŠEK, R. *Karel IV. – Státnické dílo*, s. 284, 293, 300; BOBKOVÁ, L. *Územní politika*, s. 131; k závěťm Karla IV. viz předchozí text.
- 86 O dva týdny později, 23. prosince 1383, zemřela i jeho matka česká královna vdova Beatrix Bourbonská a její věnné a vdovské důchody zajištěné na lucemburských statcích rovněž přešly na českého krále. FANTYSOVÁ, J. *Zapomenutý vévoda*, s. 37.
- 87 O nárocích Filipa Smělého na Lucembursko se jednalo během návštěvy Václava IV. ve Francii v březnu 1398 v Remeši. Poté co bylo jasné, že Lucemburkové tyto nároky neuznávají, podnikl Filipův syn Antonín trestnou výpravu proti vévodství, kde dobyl hrad v Ivoux a nechal jej obsadit Walramem ze St. Pol. Ten jej držel až do své smrti v roce 1415. ŠTĚPÁN, Václav. *Moravský markrabě Jošt*, (1354–1411). Vyd. 1. Brno: Maticе moravská, 2002, s. 206, 441n; SPĚVÁČEK, J. *Václav IV.*, s. 177n.
- 88 Štrasburský biskup Fridrich Václavovi IV. sliboval 15. října 1384 v Cáchách, že pokud mu král dopomůže k arcibiskupství v Trevíru, Mohuči nebo Kolínu n. Rýnem, bude mu vyplácet polovinu tamních důchodů a zastaví mu hrady Wesel, Boppard a Kochem, popř. jeho potomkům vyplatí 100 000 zlatých, AKČ 5 č. 45. Král během svého pobytu potvrzoval četná privilegia a svobody, např. pro město Lucemburk a Grevenmacher, z těchto listin se neobjevuje žádný náznak vazby Lucemburska na Korunu českou. Dále řešil spory, a to zejména s lucemburským sousedem Robertem z Baru a Pont-à-Mousson, s nímž měl rozepře ohledně hranic v Číně a práv vykonávání ochrany nad říšským městem Verdun. Pravděpodobně nákladnost pobytu si pak vyžádala zastavení panství Schöneck[en], které jeho předchůdce těžce získal teprve před několika lety. Za 30 000 florénů jej 22. listopadu 1384 do zástavního držení obdrželo trevírské arcibiskupství a arcibiskup Kuno z Falkensteinu současně deklaroval právo krále panství vykoupit. Před svým odjezdem koncem roku pak jmenoval zdejší hejtmanem svého úředníka Půtu z Častolovic. Králova agenda viz WÜRTH-

- PAQUET, François-Xavier. Table chronologique des chartes et diplômes relatifs à l'histoire de l'ancien comté de Luxembourg. Règne de Wenceslas II, roi des Romains et de Bohême, duc de Luxembourg et comte de Chiny. 8 décembre 1383 – 16 août 1419, s. 1–238. In: Publications de la Section historique de l'Institut de sa Majesté le Roi Grand-Duc, vol. 25 (3), Luxembourg 1870, s. 12–24; BERTHOLET, J. Histoire 7, s. XLV an. Navzdory dobrému začátku není osoba Václava IV. v lucemburské historiografii vnímána kladně, ale naopak jako počátek budoucího zmaru, zejména v kontrastu s klidnou vládou jeho předchůdce. Ostře WERVEKE, Nicolas van. Wenzel von Böhmen als Herzog von Luxemburg, s. 394–400, 411–415, 417–421, 440–443, 452–455, 465–468, 482–485, 497–510, 515–519. In: Das Luxemburger Land, Bd. 5, 1886, s. 395n: „Und wirklich wurde die Regierung Wenzels II. der Ausgangspunkt einer höchst traurigen Zeit, die während mehr als achtzig Jahren nur Unheil und Verderben heraufbeschwor, das Land allen Schrecken des Bürgerkrieges preisgab und es gänzlich zerrüttete und zu Grunde richtete.“ Tentýž autor také podrobněji ke sporům s Robertem z Baru, s. 418n.
- 89 Jana Brabantská se dostala do vlivu své neteře Markéty z Male, dědičky Flander, a jejího manžela Filipa Smělého. Těm v letech 1387–89 zastavila Limbursko a Outre-Meuse, roku 1396 se pak vzdala práva na jejich výkup. V září 1401 z neteře učinila svojí dědičku a od ní její práva pak přešla na jejího syna Antonína. Ten se roku 1404 rovněž ujal správy Brabantska. Po smrti Jany Brabantské 1. prosince 1406, pak už flanderský hrabě Antonín formálně dokončil otevřený expanzivní projekt a stal se brabantským vévodou. Václav IV. se snažil sice zasáhnout, ale velmi neúčinně, na dálku a pouze proklamativně. Ze strany porýnských kurfiřtů byl tak kritizován, že umožňuje ztrátu říšského území. Základní práce QUICKE, Fritz. Les origines de l'Etat bourguignon. L'accession de la maison de Bourgogne aux duchés de Brabant et de Limbourg (1383–1407). Première partie: Jusqu'à l'acquisition du duché de Limbourg et des terres d'Outre-Meuse (1383–1396), Bruxelles: Palais des Académies, 1939; dále MUND, Stéphane. Antoine de Bourgogne, prince français et duc de Brabant (1404–1415), s. 319–355. In: Revue belge de philologie et d'histoire. Tome 76 fasc. 2, Bruxelles 1998, s. 322–4, 331.
- 90 Byť František Kavka jako jeden z mála správně určuje začlenění Lucemburska mezi země Koruny české k období vlády Václava IV., nesprávně jako důvod pro toto „vplynut“ označuje právě dědictví po Václavu Lucemburském, resp. bez náležité argumentace. Nutno však dodat, že předmětná publikace nepracuje s poznámkovým aparátem a pasáže týkající se Lucemburska obsahuje více nepřesností. KAVKA, F. Poslední Lucemburk, s. 7.
- 91 I z tohoto důvodu byl namísto Püty z Častolovic do vévodství 15. dubna 1386 výslovně jmenován bratr Jan Zhořelecký, aby se ujal správy země s právem nosit titul lucemburského vévody, poprvé byl takto titulován již 10. července. Nicméně byl již po roce vystřídán Hynkem Pluhem z Rabštejna, který v průběhu roku 1387 vyjednával z pověření krále s Robertem z Baru a v prosinci 1387 již užívá titul hejtmána. WÜRTH-PAQUET, F. X. Table chronologique, PSH 25(3), s. 30, 32 č. 100 a 104; k pojmu „Pfandherrschaft“ KOPIČKOVÁ, Božena. Bemerkungen zur Regierung König Wenzels IV. und Markgrafen Jobs in Luxemburg, s. 213–225. In: Husitství – Reformace – Renesance. Sborník k 60. narozeninám Františka Šmahela. Praha: Historická ústav, 1994, s. 215.
- 92 Rozklad územního mostu viz BOBKOVÁ, Lenka a BARTLOVÁ, Milena. Velké dějiny zemí Koruny české. Sv. IV.b, 1310–1402. Vyd. 1. Praha: Paseka, 2003, s. 403.
- 93 Jednalo se o dluh Karla IV. vůči Janu Jindřichovi. Jeho dědici Joštovi bylo v prosinci 1376 přislíbeno v případě nesplacení dluhu zastavení právě Kladska a ve Slezsku Ząbkowice (Frankenstein), Kladské Bystřice a Nového Pačkova a případně ještě plat z výnosů kutnohorských dolů, k čemuž nakonec také došlo. CDM XI č. 55 a 109. Text zástavní listiny CDM XI č. 467; Joštova konfirmace WERVEKE, Nicolas van. Choix de documents luxembourgeois inédits, tirés des archives de l'Etat à Bruxelles, s. 149–252. In: Publications de la Section historique de l'Institut (Royal) Grand-Ducal de Luxembourg Ser. 14, vol. 40, 1889, s. 164.
- 94 Dne 26. listopadu 1400 uděluje vzdorokrál Ruprecht Falcký alsaské fojstství pánům ze Sickingen, viz Regg. Pfalzgrafen 2 č. 248 a 582. Jeho nástupce římský král Zikmund Lucemburský rovněž česká práva ignoruje a 6. září 1413 alsaské fojstství zastavuje rýnskému falckraběti Ludvíkovi za částku 25 000 rýnských zlatých. O deset let později roku 1423, když už je Zikmund rovněž českým králem, zvyšuje Ludvíkovi zástavní hodnotu na 50 000 zlatých, viz RI XI,1 č. 718, 804 a 5447.
- 95 CDM XIII č. 118.
- 96 Zmíněná zástava čtyř měst je známá pouze z několika málo pramenů bez přesné datace. Není tak zřejmý ani sled událostí, zda např. jmenování Filipa Smělého nebylo naopak Joštovou odpovědí na tuto zástavu, jak se domnívá Václav Štěpán. Rovněž takto detailně určená částka není obvyklá a je tak otázkou, zda se do ní nepromítl nějaký starší dluh, např. půjčka 30 000 franků z března 1398. Tato zástava je také někdy považována za součást dohod ze srpna 1402. Současně se však zmíněná částka podezřele shoduje s vyplacenými splátkami orleánským vévodou podle dohody z Coucy mezi roky 1402–1407, je tedy otázkou zda nedošlo k záměně s touto zástavou. ŠTĚPÁN, V. Moravský markrabě, s. 441, 500, 508; BERTHOLET, J. Histoire 7, s. 191; WÜRTH-PAQUET, F. X. Table 25(3), s. 99 č. 370, s. 101 č. 376, s. 107 č. 397; VERKOOREN, Alphonse. Inventaires des chartes et cartulaires de Luxembourg (Comté puis duché), Tome IV., Bruxelles 1917, č. 1437, 1447, 1456, 1457, 1461, 1479, 1482–1484.
- 97 WERVEKE, N.: Choix de documents, PSH 40, s. 168 č. 5.
- 98 Tato transakce je historiografii různě interpretována jak v předmětu, tak i v částkách. Starší práce udávají, že Jošt Lucembursko protiprávně prodal a teprve zásahem Václava IV. byla transakce dodatečně změněna

- na zástavu, např. SPĚVÁČEK, J. Václav IV., s. 342, 350, který současně udává hodnotu 100 000 zlatých s ročními splátkami po 10 000 zlatých a paradoxně vyvrací správný údaj v BARTOŠ, František Michálek. Čechy v době Husově: 1378–1415. In: České dějiny, Díl 2. Část 6, 1. vyd., Praha: Jan Laichter 1947, s. 197. K těmto neshodám též KOPIČKOVÁ, B. Bemerkungen, s. 220, kde ovšem omylem podpořila Spěváčka; Nepřesnosti také v WÜRTH-PAQUET, F. X. Table 25(3), s. 107 č. 397. ŠTĚPÁN, V. Moravský markrabě, s. 537n, již pracuje přímo s textem listiny. Přesto s ním nemohu souhlasit s interpretací prvního bodu dohody, že Ludvík získává zástavu tak, jako ji obdržel Jošt od Václava IV., tedy za částku 64 000 zlatých, ke kterým se ještě navíc připočtou úpisy za 132 000 zlatých.
- 99 Úplné znění konfirmační listiny viz CDM XIII č. 295.
- 100 ŠTĚPÁN, V. Moravský markrabě, s. 618n, 628.
- 101 KOPIČKOVÁ, Božena. V soumraku Lucemburků, s. 9–14. In: Dějiny a současnost, r. 16, č. 6. Praha: Nakladatelství Lidové noviny 1994, s. 10n; SPĚVÁČEK, J. Václav IV., s. 399; ŠTĚPÁN, V. Moravský markrabě s. 635n. MUND, S. Antoine de Bourgogne, s. 343n. Výklad smluv v těchto pracích se však většinou potýká s nepřesnostmi. Úplné znění viz CDM XIV č. 27.
- 102 BERTHOLET, J. Histoire 7, s. LXVIII, popř. DYNTER, E. Chronique III, s. 178n. Václav IV. se při této příležitosti stačil u Antonína Brabantského ještě zadlužit v řádu tisíc stříbrných korun, viz WÜRTH-PAQUET, F. X. Table 25(3), s. 138–142.
- 103 Moravský markrabě sice několik dní před smrtí zanechal závět', ta se ovšem nijak nezabývala dědictvím jeho zemí, ale pouze posledního pořízení ve věcech dluhů a odkazů. ŠTĚPÁN, V. Moravský markrabě, s. 671n
- 104 DYNTER, E. Chronique III, s. 196n; CGD II s. 1674n. Regesta viz AKČ 5 č. 231; WÜRTH-PAQUET, F. X. Table 25(3), s. 153 č. 582–584.
- 105 KOPIČKOVÁ, B. V soumraku Lucemburků, s. 12n.
- 106 Archiv Český čili staré písemné památky české i moravské, Díl 1, ed. František Palacký, Praha 1840 (AČ), s. 9 č. 4; kritický postoj viz PEPORTE, Pit. Emperor Sigismund and the Land of his Forefathers, s. 61–70. In: Sigismund von Luxembourg. Ein Kaiser in Europa. Tagungsband des internationalen historischen und kunsthistorischen Kongresses in Luxembourg, 8.–10. Juni 2005. Mainz am Rhein, Verlag Philipp von Zabern 2006, s. 66, dostupné na http://www.academia.edu/825558/Emperor_Sigismund_and_the_Land_of_his_Forefathers.
- 107 Dostupný pouze regist smlouvy, viz WÜRTH-PAQUET, F. X. Table 25(3), s. 222 č. 811; popř. VERKOOREN, A. Inventaire IV, č. 1578. Listina z roku 1411 byla v úplném znění vtělena do textu Janova prohlášení o převzetí vlády, tamtéž, s. 232–233; úplné znění CGD II, s. 1673; AKČ 5 č. 279.
- 108 KOPIČKOVÁ, B. V soumraku Lucemburků, s. 13.
- 109 CDM XII č. 374 a 375; ŠTĚPÁN, V. Moravský markrabě, s. 414.
- 110 Úplné znění CDM XIII č. 134.
- 111 Úplné znění viz CDM XIV č. 27, BERTHOLET, J. Histoire 7, s. LXVIII, popř. DYNTER, E.: Chronique III, s. 178n.
- 112 Regesta mylně rozšiřují Zikmundovo pověření také na Lucembursko, viz AKČ 5 č. 265 a 266; WÜRTH-PAQUET, F. X. Table 25(3), s. 214 č. 780. Z přístupných fotokopií na internetu, jejichž úryvek uvádím, ovšem vyplývá něco jiného, viz <http://www.mom-ca.uni-koeln.de/mom/CZ-NA/ACK/1462/charter> a <http://www.mom-ca.uni-koeln.de/mom/CZ-NA/ACK/1463/charter>.
- 113 „... *Wenceslas a engagé les dits pays, contrairement aux droits de la maison royale de Bohême, suivant lesquels la dite Elisabeth eût dû être dotée en argent à demander au royaume de Bohême, et suivant lesquels lui, comme héritier de son frère, eût dû consentir à cette engagère*“, citace pouze z registu WÜRTH-PAQUET, F. X. Table 25(3), s. 162 č. 620; blíže k těmto sporům Deutsche Reichstagsakten, Sv. 7 unter Kaiser Sigismund (1410–1420) ed. Dietrich Kerler, München 1878 (DRTA), s. 176n. Literatura často nepřesně uvádí namísto královského rodu Korunu českou.
- 114 V této věci na něho odkazují i WÜRTH-PAQUET, F. X. Table 25(3), s. 180–190, popř. DRTA 7, s. 177n. Vybírám ovšem pokud možno pouze přímé citace dopisů a listin. V případě jeho osobních analýz s parafrazami dotčených listin, které už v originále necituje, si nemůžeme být jisti, zda si tento diplomat nedosazoval právní termíny podle sebe. Pochybnosti tak lze mít např. i u parafráze dopisu Hubarta z Autelu, kde se objevuje ve stejném významu jak „regno“, tak „corona“. Obdobně dopisy lucemburských šlechticů viz DYNTER, E. Chronique III, s. 239n.
- 115 DYNTER, E. Chronique III, s. 241n.
- 116 Tamtéž, s. 244n.
- 117 Tamtéž, s. 251n.
- 118 Tamtéž, s. 260n.
- 119 V 15. století navzdory snahám Karla IV. ustupuje používání pojmu „Koruny české“ do pozadí, a sice zejména vlivem české šlechty považující se za nejpřednější v rámci Koruny české a za jejího reprezentanta, která i v jejím jménu povolává panovníky na trůn a žádá územní obnovu. S tím současně začínají v Čechách splývat pojmy Koruna česká a Českého království, zatímco vedlejší země nadále preferují pojem Koruny české. Při studiu tehdejších listin je zřejmé, že také panovníci podléhali vlivu českého prostředí a v listinách upřednostňují spíše pojmu České království. Je tak nutno v této době u pojmu České království rozlišovat, zda byl v daném kontextu míněn jeho skutečný územní význam v širším či užším smyslu. BOBKOVÁ, L. Ustavení Koruny království českého, s. 123n; 134–135.

- ¹²⁰ Dopis Jiřího z Poděbrad viz *Vetera monumenta Poloniae et Lithuaniae, Tomus II ab Ioanne PP. XXIII. usque ad Pium PP. V. 1410–1572*, ed. Augustino Theiner, Romae 1861, s. 128 č. CLXVIII. Také Ladislav Pohrobek ve svých listinách jednoznačně příslušnost Lucemburska ke Koruně české deklaruje, viz např. jeho dopis z 20. prosince 1452, WÜRTH-PAQUET, François-Xavier. *Table chronologique des chartes et diplômes relatifs à l'histoire de l'ancien pays de Luxembourg. Ladislas, roi de Hongrie, de Bohême et duc de Luxembourg; Philippe, duc de Bourgogne, tenant le pays de Luxembourg par engagère. Du 3 août 1451, jour du décès d'Élisabeth de Görlitz, au 23 novembre 1457, jour du décès du roi Ladislas*. In: *Publications de la Section historique de l'Institut (Royal) Grand-Ducal de Luxembourg*, vol. 30(8), 1875, č. 43. Skutečnost, že i obyvatelé Lucemburska vnímali svojí příslušnost ke Koruně české v rovině státoprávní a nikoliv pouze dynastické, prokazují jejich žádosti z let 1477–1479 o pomoc a ujetí se jich směřované králi Vladislavovi Jagellonskému, viz CHMEL, Joseph. *Monumenta Habsburgica, Sammlung von Actenstücken und Briefen zur Geschichte des Hauses Habsburg in dem Zeitraum von 1473–1576*, 1. Abt., 1. Band, Wien 1854, s. 151, a *Monumenta Habsburgica, Sammlung von Actenstücken und Briefen zur Geschichte des Hauses Habsburg in dem Zeitraume von 1473 bis 1576*, 1. Abt., 3. Band, Wien 1858, s. 262, 599. V diplomové práci je syntetický výklad vývoje Lucemburska pod vládou Václava IV. nezkrácený a také nastiňuje budoucí vývoj vzájemných vztahů mezi Lucemburskem a Korunou českou. Problematika odloučení Lucemburska od Koruny české bude ovšem předmětem mého dalšího výzkumu.

Die Inkorporation von Luxemburg zwischen den Länder der Böhmisches Krone

Martin Stehlík

Zusammenfassung

Die Inkorporation von Luxemburg zwischen den Länder der Böhmisches Krone war noch nicht von der Geschichtsschreibung analysiert und bewertet. Die vorhandene Literatur hat gewöhnlich diese Tatsache als eine gegebene genommen, und zwar ohne nähere Begründung. Daraus ergibt sich eine beträchtliche Menge von Ungenauigkeiten und Fehler, vor allem bei der Bestimmung der Inkorporationsmoment, wann die Herrschaft von Karl IV., König von Böhmen und römisch-deutscher Kaiser, oder sogar auch sein Vater Johann von Luxemburg, König von Böhmen und Herzog von Luxemburg, angegeben ist. Während der Herrschaft von Johann von Luxemburg und Karl IV. werden deshalb Voraussetzungen für die Inkorporation gesucht. Es wird insbesondere den Ehevertrag und Testament von Johann von Luxemburg, Verträge mit Balduin von Luxemburg, Erzbischof von Trier, und der Regentschaft von Karl IV. in Luxemburg, sowie die Erbverträge zwischen Karl IV. und sein Bruder Wenzel von Luxemburg, Herzog von Luxemburg und Brabant, und Akten zwischen Karl IV. und sein Bruder Johann Heinrich, Markgraf von Mähren, zerlegt. Nachfolgend werden Tatsachen zur Bestätigung des Inkorporationsprozesses während das Herrschaft von Wenzel IV., König von Böhmen und römisch-deutscher König, zerlegt, insbesondere von der Analyse der Pfandverträge mit Jobst von Luxemburg, Markgraf von Mähren und Brandenburg und römisch-deutscher König, Ludwig von Valois, Herzog von Orléans, Anton von Burgund, Herzog von Brabant, und Johann von Bayern, Herzog von Holland, sowie Hochzeitsverträge von Elisabeth von Görlitz. Stellungnahme von Sigismund von Luxemburg, König von Ungarn und Böhmen und römisch-deutscher Kaiser, wird gleichzeitig analysiert.